

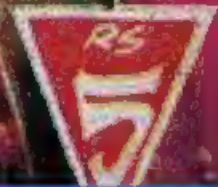
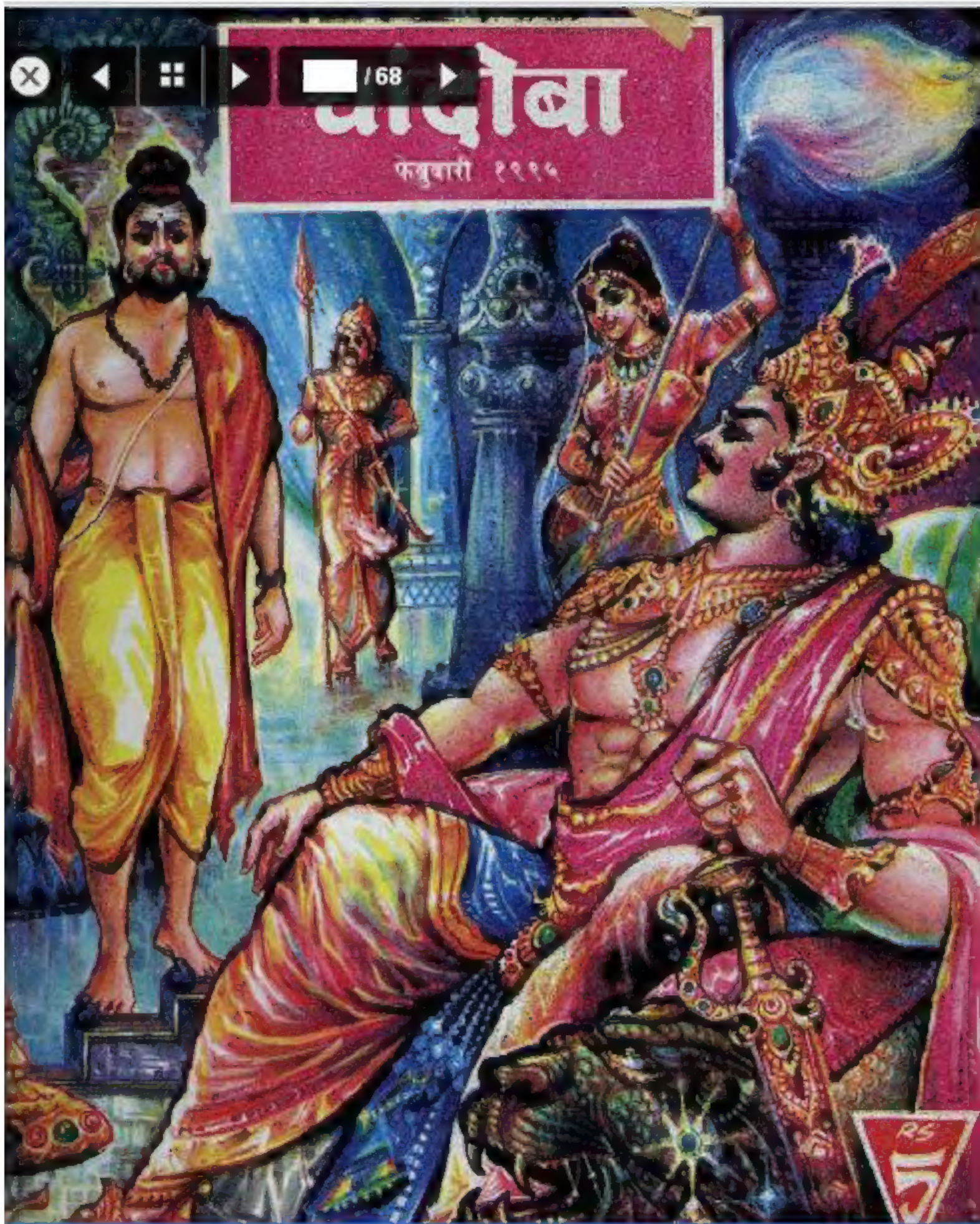

/ 68

पादोबा

फेब्रुवारी १९९५

रविवार, पिछानो, नर्सरी-हाइस्ससो
मल्लिक कायमोर्टनमुळे रंगो

MORTON
SWEETS

रविवार मला सुपच
कन मॉर्टनचा रुचकर
ठालेही आहे.
सुख व स्वादिष्ट
सुकोज बाबि साखर पोण्या गुपानी मरपूर.
चॉकलेट्स आणि कोकोनट कुकीज, रोझ
हैक्टोबोनबोन्स, सैमी क्रीम व क्षरं कनेक
ब्लाइस। काय मस्त जव।

बासबो...प्रत्येक मेकी नर्सरी च्याम्युना
स्वाद, मॉर्टन बासबा मरिबासोची नेवेमीच

साठ, जाईचा वडपास
मसिरी पसंती

कमीमचोही
प्रचलक—श्रीमधुसूत दूध.

पुनकेमर, सुप्रीम चॉकलेट्स आणि कोकोनट टॉफीज,
मनमोहक स्वादांमध्ये पदकमळ.

जीवनाचे
अनुपम माधुर्य

मॉर्टन कन्फेक्शनरी ऑनल मिमक प्रोडक्ट्स प्रॉपर्टी
पो. बॉ. नंदीप-८४१११८
विष्टा—मालव, गिहूर

CCM-7/83 MAF

श्रीलंकेत स्थापन झालेले नवे रेकॉर्ड

ता. १९ ऑगस्ट रोजी श्रीमती चंद्रिका कुमारातुंगा या श्रीलंकेच्या प्रधान मंत्री बनल्या. त्या दोन मागी प्रधान मंत्र्यांच्या सुकन्या आहेत. तसे त्यांनी इतिहासात एक नवीन रेकॉर्ड प्रस्थापित केले आहे. त्यांचे वय आहे ४९ वर्षे.

त्यांचे वडील एम्.एल्.एम्.डी. बंडारनायके सन १९५६ पासून १९५९ पर्यंत श्रीलंकेचे प्रधान मंत्री होते. सन १९५९ मध्ये त्यांची हत्या झाली. त्यांच्या मरणानंतर त्यांची पत्नी श्रीमती बंडारनायके देशाच्या प्रधान मंत्री झाल्या. त्या जगातील सर्वप्रथम महिला प्रधान मंत्री होत. त्या सन १९६० ने १९६५ व नंतर पुन्हा सन १९७० ते १९७७ पर्यंत दोनदा श्रीलंकेच्या प्रधान मंत्री बनल्या.

श्रीमती चंद्रिका कुमारातुंगा प्रधान मंत्री झाल्यावर तसेच तीन महिन्यात ता. ९ नोव्हेंबर रोजी अध्यक्ष-पदाची निवडणूक झाली. या निवडणुकीत श्रीमती कुमारातुंगा पीपल्स अलायन्स व्हालरफे वध्यक्ष-पदासाठी उमेदवार होत्या. या निवडणुकीत ६१ टक्क्यांहून अधिक मते मिळवून त्या विजयी झाल्या. ता

११ नोव्हेंबर रोजी त्यांनी अध्यक्ष-पदाची शपथ घेतली. त्या श्रीलंकेच्या पहिल्या महिला अध्यक्ष होत.

श्रीमती कुमारातुंगा यांनी प्रधान मंत्री बनल्यावर आपली आई श्रीमती सिरिमाओ बंडारनायके यांना आपल्या मंत्री-मंडळात मंत्री बनविले. त्यांच्याकडे कोणतेही खाते सौंपविण्यात आले नव्हते. श्रीमती कुमारातुंगा जेव्हा अध्यक्ष-पदी निवडून आल्या, तेव्हा त्यांची आई प्रधान-मंत्री झाली. अशा रीतीने श्रीमती सिरिमाओ बंडारनायके तिसऱ्यांदा श्रीलंकेच्या प्रधान मंत्री बनल्या. १४ नोव्हेंबर रोजी थोडा-फार बदल करून त्यांनी आपले मंत्री-मंडळ बनविले. यात २१ मंत्री आहेत.

श्री. बंडारनायक श्रोलंकेच्या फ्रीडम पार्टीचे संस्थापक होते. सन् १९५९ मध्ये जेव्हा त्यांची हत्या झाली, तेव्हा त्यांची पत्नी श्रीमती बंडारनायक यांनी शासनाची सूत्रे आपल्या हाती घेतली, ३५ वर्षे चालत जाणेल्या त्यांच्या राजनैतिक जीवनाचा हा शरणा होता. १९६० मध्ये जी सार्वत्रिक निवडणूक झाली, त्यात त्यांच्या पक्षाने प्रचंड विजय मिळवला, त्या देशाच्या प्रधान मंत्री झाल्या, सन् १९७० मध्ये त्यांनी साम्यवादी पक्षाच्या साह्याने आपले सरकार बनवले व सन १९७७ पर्यंत ते टिकवले. १९७७ मध्ये झालेल्या निवडणुकीत त्यांच्या विरोधी पक्षांना-युनायटेड नॅशनल पार्टीला बंध मिळाले, त्या पक्षाचे नेते श्री. जयपर्वने छटनेनुसार वेशाचे अध्यक्ष बनले.

सन् १९८९ मध्ये ही पुन्हा युनायटेड नॅशनल पार्टीचाच जय झाला, तोपर्यंत प्रधान मंत्री असलेले प्रेमदास अध्यक्ष बनले, त्यांची हत्या झाल्यानंतर तत्कालीन प्रधान मंत्री विजयतुंगा श्रोलंकेने अध्यक्ष झाले.

सन् १९९३ मध्ये एन्.एन्.एफ.सी. ने काही पक्षांच्या मदतीने पोपन्स असायन्सची स्थापना केली. या पार्टीने श्रीमती कुमारतुंगा यांना आपल्या नेतृत्वपदी निवडले. त्या वर्षी ज्येष्ठ प्रांतीय निवडणुका झाल्या त्यात अधिक लोकसंख्या असलेल्या मध्यिमी प्रांतात त्यांना निवडले व त्या देशाच्या प्रधान मंत्री झाल्या.

श्रीमती चंद्रिका कुमारतुंगा यांनी अध्यक्ष-पदाचा स्वीकार करताना घोषित केले की त्या अध्यक्ष-प्रणाली संपुष्टात आणतील व संसदीय प्रणालीचा अंगीकार करतील. हा माझ्या पक्षाचा निर्णय आहे असे त्या म्हणाल्या, हे नवे धोरण कराचिंत जुलै पर्यंत अंमलात येईल. त्यावेळी श्रीमती कुमारतुंगा संपूर्ण अधिकारीसह प्रधान मंत्री पद ग्रहण करतील आणि त्यांच्या मातांश्री श्रीमती बंडारनायक या अध्यक्ष बनतील. राजनैतिक चिंतकांना वाटते की आई व भुलगी यांच्या वधिकार-पदात बदल होईल. जर असे घडून आले तर लवकर स्थापित झालेले हे एक नवे रेकॉर्ड होईल.

बुटकी राक्षसी

शकुन्तलाची सावत्र आई तिला रागावत अन् मारत असे. पाहून एकाद्याचे डोळे दिपावेत, इतकी शकुन्तला सुरेख होती रूपाने. पण तिच्या दोघी सावत्र बहिणी अत्यंत कुरूप होत्या.

“वा डाकिणीमुळेच माझ्या मुलांची कुंड लज्ज जमत नाहीयेत.” असे आई म्हणे.

सावत्र आईने गावातल्या एका सैसेवाल्या म्हाताऱ्याशी शकुन्तलेचे लग्न करून दायचे ठरवले. अंधार झाल्याबरोबर ती घरातून निघून गावाबाहेरच्या चिंचेच्या वनात पोचली.

यावनात एक म्हातारी राहत असे. म्हातारीचे डोळे मांजरी सारखे धारे होते. तिच्या कपाळी कुंकवाचा मळव भरलेला असे. तिचे तालमिगट केसही नेहमी मोकळे अन् पसरलेले असल्याने म्हातारी भीतिदायक दिसे.

रात्रीच्या वेळी शकुन्तलेला पाहून म्हातारीने तिला विचारले, “लाकडं वेचायला आलेली असताना मी तुला खूपदा पाहिलंय; पण आता रात्री कशी काय आलीस इथं?”

शकुन्तलेने आपली करुणकथा म्हातारीला ऐकवली. म्हातारी म्हणाली, “तुझ्या सावत्र आईला तुझ्यावर असा हक्क गाजवायचा काही ही अधिकार नाहीय. मी एकटीच असते इथे. माझ्याबरोबर इथेच रहा तू.”

म्हातारी तिच्याशी फार प्रेमाने वागे. शकुन्तलाही घरचे सारे कामकाज पाहून म्हातारीला खूप खूप विघ्नान्ती देई. म्हातारीला आता आरामच आराम असे.

म्हातारीची स्वतःची एक बैलगाडी होती. दर महिन्याला दोन पोती जंगलातली चिंच घेऊन ती बैलगाडीतून शहरात नेथून विकून येई. त्या पैशातून लगेच ती स्वतःसाठी काही आवश्यक सामानही खरेदी करी. या वेळी म्हातारीने हे काम शकुन्तलेवर सोपवले. गाडीत चिंचेची पोती घालून शकुन्तला शहराकडे निघाली.

शकुन्तला गाडीत असून जंगलातून जात असताना, अचानक एक बुटकी राक्षसी एकदम

अशोक सार्वत

कुठूनशी येवून भुडी मारून बैलगाडी समोरच अुभी राहिली, अन् टाळ्या वाजकत ती आनवाने म्हणाली, “बा, बा ! काय सुंदर, एकाच्या बाहुलीसारखी यनमोहक आहेस तू!”

राक्षसी दिसायला जरी अगदी भयानक दिसत असली, तरी ती शरीराने अगदीच बुटकी असल्याने कसाबसा घोर एकवटून शकुन्तला तिला म्हणाली, “राजधानीत मी चिंच विकायला निघाले आहे. दूर हो पाहू वाटेतून!”

तिच्या रामवून बोलण्यामुळे राक्षसीचा बेहरा एकदम पांढरा पडला. मोठ्या दीनपणे ती म्हणाली, “अग माझ्या गोडगोड बाहुले, रागवू नको ग माझ्यावर. मलाही आपल्या बरोबर गाडीतून ने ना! मी अगदीच बुटकी

आहे ना, म्हणून इतर कोणोही राक्षस मला जवळही येऊ देत नाहीत. माझ्यावर बलिष्कारच घातला आहे त्यांनी. म्हणून या झाडावर बसून एकटीच जगत असते मी. पण या जीवनाला मी फार कंटाळून गेलेय ग!”

शकुन्तलेला तिची फार दया आली. ती म्हणाली, “मग हे पहा, मी तुला एका पोत्यात घालून पोत्याचं तोंड दोरीनं बांधून टाकते. तुला हवा मिळावी म्हणून मधून मधून मी गोणपाटला भोकं पाडून ठेवते. चालेल ना तुला ? आता कुश आहेस न राक्षसी ?”

“अ ? ‘राक्षसी’ म्हणून का हाका मारतेस मला ? माझं नाव आहे ‘युवराणी’.” बोलल्यानं भोकं पाडशील ना, ती मज्या डोक्यांसमोर येतील अशी पाह; म्हणजे मला त्यातने माणसं बिसतील. त्यांना पाहून मानचू वृथापन्ना आहे मला.” बुटकी राक्षसी म्हणाली.

बाजारात पोचल्यावर पोती गाडीतून काढून, त्यांच्याजवळ बुभी राहून शकुन्तला ओरडू लागली, “चिंच घ्या चिंच! एका पोत्याचे पन्नास रुपये!” लांबून एका मिठाईवाल्याचा अशाच ओरडण्याचा आवाज ऐकू येत होता, “मिठाई घ्या मिठाई!” आवाज ऐकून राक्षसीने विचारले, “मिठाई म्हणजे काय असतं? माझ्यासाठी घोडीशी घेवून ये ना! पाहू दे कशी चक असते ती!”

जवळच गुळाच्या टेपा विकत बसलेल्या मुलाला आपल्या पोत्यावर नजर ठेवल्यानं सगून

शकुन्तला मिठाई आणायला गेली.

मजल्या वेळात मिठाईवाला मिठाई विकत विकत बराच दूर गेला. शेवटी त्याला गाठून मिठाई घेवून येईपर्यंत शकुन्तलेला अर्धा तास तरी लागलाच. परत येवून पहाते, तर गाडीपाशी पोती नाहीत!

शकुन्तला पाबरली. इकडे तिकडे पहात असतानाच गुळवाला मुलगा तिच्याजवळ येऊन एकशे पन्नास रुपये तिच्या हातावर ठेवत म्हणाला, “अगदी सहजपणे तुझी सगळी चिंच एकत्रच विकली गेली. राज्याचे काही सैनिक बाजारला आले होते, ते तुझी चिंच विकत घेऊन गेले. राजकन्येचा विवाह आहे ना !”

त्याचे बोलणे ऐकून शकुन्तला धायाधूम झाली. ‘बिचाऱ्या बुटकपाराक्षसीने आपल्यावर विश्वास ठेवला अन् आपल्याबरोबर आली ती ! सैनिक आता तिचे कसे अन् किती हाल करतील कुणास ठाऊक! हातच्या भाले-बरक्यांनी तिला भोसकतील किंवा कदाचित तिला जिवंत जाळून ही टाकतील!’ असा विचार मनात येताच ती भयाने कापू लागली.

शकुन्तला आता तावडतोव राजवाड्याकडे चालू लागली. जवळ पोचताच तिला दिसले की काही बायका-मुलूष माज्या व अन्य काही सामानाची पोती डोक्यावर अन् पाठीवर लादून जात आहेत. सर्वजण ती पोती राजवाड्या-मागोल बागेजवळच्या मोकळ्या जागेत उतरवत होते. शकुन्तलाही एक पोते डोक्यावर

घेऊन तिथे पोचली. आपली चिंचेची पोती तिला तेथेच एका कोपऱ्यात दिसली.

डोक्यावरचे पोते मुद्दामतेथेच अंतरवायच्या मिधाने ती आपल्या पोत्याजवळ पोचली, अन् तिने हळूच ‘युवराणी, युवराणी’ अशा हाका मारल्या.

त्यातल्याच एका पोत्यातल्या राक्षसीने तिला विचारले, “आणलीस मिठाई ?” राक्षसी सुरक्षित असल्याचे जाणून शकुन्तलेने सुटकेचा दीर्घ श्वास सोडत म्हटले, “युवराणी, अण आता आपण अचानक एका संकटाला सापडलो आहोत. या बटकेला आपण राजप्रासादाच्या आवारात आहोत. अंधार आला की मी इथून पळायची बाट ओघीन. मी तुझ्या नावानं हाका

पारंपर्यन्त बिलकुल हालचाल न करता पडून रहा. या संकटातून सहीसलामत वाचलो, तर मग खा हं मिठाई." अन् त्या पोत्याची दोरी सोडून टाकून ती तेथून बाजूला झाली.

सूर्यास्त होऊन अता हळूहळू अंधार पसरू लागला. शकुन्तला सुटकेची वाट शोधत बगीचात पोचली, तेव्हा तिला तेथे एक तरुणी बुदास असलेली आढळली. तिची वस्त्रेप्रावरणे पाहून, "होच राजकुमारी असावी" असे शकुन्तलेने ताडले. तिच्या जवळ जाऊन तिने विचारले, "राजकुमारी, बुदासकाळी तुमचा विवाह आहे, अन् तुम्ही अशा बुदास बसल्या आहात! तुम्हाला हा विवाह पसन्त नाही असं दिसतय, बरोबर ना?"

बघकूच राजकुमारी म्हणाली, "कोण आहेस तू? मला हे लग्न पसन्त नसल्याचं कसं ओळखलंस तू?"

शकुन्तला हसतहसत म्हणाली, "एक महिन्यापूर्वी मीही या परिस्थितीतून गेलेय, न आवडणाऱ्या लग्नापासून स्वतःला वाचवण्यासाठीच तर मी वळून पळून गेले."

हे ऐकताच राजकुमारीच्या डोळ्यात पाणी आले. देवीच्या मंदिरात पाषाणशिल्पे बनवणाऱ्या एका तक्ष शिल्पकारावर तिचे प्रेम होते. पण ही गोष्ट आपल्या आईबापांचा सांगण्याइतके धाडस लिच्यात नव्हते. त्यामुळे आता त्यांनी ठरवलेल्या एका वेश्याच्या युवराजाशी तिला विवाह कराना लागणार होता.

"पण असलं लग्न करून काय भुपयोग? आईबापांना या लग्नाबद्दलची अनिच्छा सांगायचा धीर होत नसेल, तर सरळ त्या राजपुत्रालाच सारं सांगून टाका राजकुमारी!" शकुन्तलेने राजकुमारीला मार्ग सुचवला.

शकुन्तलेचा सल्ला राजकुमारीला आवडला. आपली अंगठी काढून शकुन्तलेच्या हाती देत ती म्हणाली, "ही तुझ्या बांटात असली म्हणजे राजमहालात तुला कुठेही संचार करता येईल. कसंही करून तूच सिंहपुरीच्या त्या राजकुमाराला इथे घेऊन ये."

योद्धा विचार करून शकुन्तला म्हणाली, "इथे आणलं तर कदाचित कोणी पाहीतही.

बाहेर प्रांगणात विवाहाची सामग्री पडलेली आहे. तिथे जाऊन एकाद्या कोपऱ्यात तुम्ही लपून रहा. मी युवराजांना तिथे पाठवीन." अन् ती वेधून निघाली. दारावरच्या पहारेकऱ्यांना अंगठी दाखवून, कोणताही बडबडला न येता ती युवराजाच्या अतिथि-गृहात पोचली.

इतरांना न कळू देता शकुन्तलेने राजकुमारीची अंगठी दाखवून युवराजाला म्हटले, "राजकुमारी आता ताबडतोब आपल्याशी काही मुख्य विषयावर ओतू इच्छितेय. आपण माझ्याबरोबर चलावे." त्याला बरोबर घेऊन तिने राजकुमारीची लपण्याची जागा दाखवली, अन् स्वतः ती एका जाडाखाली अुभो राहिली.

युवराज जरा वेळाने परत आला, तेव्हा त्याचे डोळे रागाने ताल झाटेले होते. शकुन्तलेबबबळ परत पोचल्यावर त्याने तिला तिचे नाव विचारले. शाबरतच तिने आपले नाव 'शकुन्तला' असल्याचे सांगितले.

"हे धहा शकुन्तला, तू मला खूप आवडली आहेस. राजकुमारी मला कमी वाटली, हे पू मला विचारूनकोस, माझ्या डोळेच्या लग्नाच्या सुहृतांवर तू माझ्याशी लग्न करशील? तू तर एकाद्या गंधर्वकन्येसारखी सुन्दर दिसते आहेस." युवराज शकुन्तलेला म्हणाला.

युवराजाची मागणी ऐकून शकुन्तला अवाकच झाली. आपला परिचय देऊन ती

म्हणाली, "कोणत्याही दृष्टीने मी आपणाबरोबर नाहीय."

"तुझ्या या ककारामुळेच तू किली सदगुणी अन् सुशील आहेत हे कळून येतय मना! आता तर मी पक्का निश्चय केलायकी, विवाह करोन, तर तुझ्याशीच!" राजकुमार दृढनिश्चयाने म्हणाला.

ही गोष्ट काही क्षणातच अंतःपुरापर्यन्त पोचली. आपल्या मुलीने आपल्या प्रेमाबबळ आपणाजवळ नाहीही न सांगितल्याचे राजदम्पतीला फार दुःख वाटले. आपले कर्तव्य जाणून त्यांनी त्याच सुहृतांवर तिचा विवाह शिल्पकाराशी अन् युवराजाचा विवाह शकुन्तलेशी लावून दिला.

राजाने शकुन्तलेवर सूर्य होभून तिला म्हटले, "तू पाहत्या मुलीला वाचवलेस. नाहीतर कुमास ठाबूक, ती काय करून बसली असती! बोल, काय देभू मी तुला?"

"महाराज, लग्नाचं सामान ज्या प्रांगणात पडलेलं आहे, त्यात माझी तीन पोती आहेत. त्यातलं फक्त एकच मला घेऊ घ्यावं. पुतरं काहीही नको मला." शकुन्तलेने आपली इच्छा व्यक्त केली.

तिची इच्छा ऐकून सर्वांना मोठे आश्चर्य वाटले. राजाने तिला हवं ते पोतं घ्यायची परवानगी दिली.

बुटकी राजासो असलेलं शकुन्तलेने मागितलेले पोते रयत ठेवले गेले, जारावा वाटेत तिचा निवास असलेले झाड दिसताच शकुन्तलेने रय थांबवायला सांगितले. ती पोत्याकडे पहात म्हणाली, "युवराणी, तुझं निवासस्थळ आलेलं आहे. बाहेर ये पोत्यातून. आता आपल्याला कसलाच धोका नाहीय."

पोत्यातून बाहेर आलेली बुटकी राजासो पाहून राजकुमार आश्चर्यचकित झाला! त्याने

विचारले, "तुझं नाव 'युवराणी' आहे?" "हो." असे म्हणत राजासोने मान हलवली, अन् एकाच भुडीत ती झाडाच्या फांसेवर जाऊन बसली.

घटना खरी तर अशी घडली होती. - राजाच्या अंधारात राजकुमाराने बॅव्हा दोनदा "युवराणी, युवराणी" अशी ह्मक मारली होती, तेव्हा ही राजासो त्याच्यासमोर प्रकट झाली होती.

तिला पाहून 'आपण फसवले गेलोय' असे राजकुमाराला वाटले. त्याला वाटले की इयली राजकन्या स्विसा मनोरूपपत्त, अन् राजा राजसंस्थात वावरत असावी. या कल्पनेने तो अतिशय रागवला, अन् म्हणूनच त्याने शकुन्तलेशी विवाह करायचा निश्चय केला.

जे घडले, ते सारे त्याने शकुन्तलेला सांगितले. तो पुढे म्हणाला, "या बुटक्या राजासोच्या कृपेनच आपण विवाह-बंधनात बांधले गेलो. या पुण्यकृत्यामुळे तिला पुढला जन्म नक्कीच राजकुमारीचा मिळेल." अन् तो मोठ्या खुशीने हसू लागला.

(द्वितीय खंडात येथील वेगवेगळ्या विविध स्थानांचे जाण पेशकश मोठ्या संख्येने झाली. गंतव्य राजांना कळले की हा मोठ्या दुर्लभासिद्ध कोणो नसत त्यांच्या स्मरणासाठी, त्यांच्या वाड्यांमधील अमंग्य यापुढील वाड्यांमधील करतो, तो फक्त आपल्याच मुलांना आहे. भुवनसुंदरी मिळवण्यासाठी मोठ्या रोज नगरीची पुरा करत आहे. गंतव्य त्यांच्या स्मरणासाठी आहे, यकीतक यांची मिळवली. भुवनसुंदरी तेथेच राहत आहे. प्रत्यक्ष तो भुवनसुंदरीच्या पतीबरोबर त्याच नावेतून स्मरणासाठी आहे, अन् त्याच्याच खेतिमिळवली त्याच्या घरात राहिला. तेथून भुवनसुंदरीचा पती - प्रताप - यकीत महत्त्वाच्या कामासाठी दुसऱ्या राज्यात गेला असता, भुवनसुंदरीची संयम्यक कलन तिला येथून तो झुपला निघून गेला, अन् त्याने तिच्याची विवाहशी करून घेतला. यकीत तिच्याने त्याच्यासाठी देव देव. गंतव्य यकीत भुवनसुंदरी 'भुवनसुंदरी'चा पतीला घटनामध्यस्थता करतोच मोठ्या पेशकश द्वितीय राजाने नकार दिला.) - यामलकर -

भुवनसुंदरी शरत आणायचा प्रयत्न झाल्यावर प्रतापने सर्व ग्रीक राजांना ही बातमी कळवून निरोप दिला की, "भुवनसुंदरीने स्वयंवरात मला पति म्हणून निवडले. तेव्हा तुम्ही सर्वांनी शपथ घेतली होती की, आमच्यावर कोणतेही संकट कोसळले, तर तुम्ही मदत कराल, आता ती वेळ आली आहे. तुम्ही सर्वजण आपापली सैन्ये आणि इतर मदत घेऊन हजर व्हा. जेवढे अधिक

सैन्य आपला वेईल तेवढे आण, आपल्या संग्रहात असलेली सर्व शस्त्रास्त्रे घेऊन या. जितक्या तयकर येता येईल तितक्या तयकर या." तो इतकेच करून थांबला नाही, तर स्वतःच संपूर्ण ग्रीस देश हिंडून व्यक्तिशः तो सर्वांना भेटला. त्याने सर्वांना पाचारण केले - "यावेळी मला आपल्या मदतीची अत्यंत आवश्यकता आहे. आपण ताबडतोब आपल्या सर्व तवाज्जम्यासह मला मदत करण्यासाठी चलावे."

प्रताप व त्याचा सार्वभौम वर्धन हे दोघेही इश्याकाना राजारूपधर यांच्याकडे जाऊन त्याला भेटले, या युद्धात भाग न घेण्याचे रूपधरने अगोदरच ठरवून ठेवले होते. त्या निर्णयामागे एक प्रबल कारणही होते. ते म्हणजे - आकाशवाणीद्वारा अशी घोषणा झालेली होती की, 'तो युद्धाला गेला, वर परत येताना त्याला अनेक संकटे झेलावी लागतील, अन् बोंस वर्षे तो मायभूमीत परत येऊ शकणार नाही.'

तेव्हा या युद्धापासून स्वतःला वाचवण्यासाठी रूपधरने एक कारस्थान रचले. त्याने शेतकऱ्यांचा वेष धारण केला, अन् आपण वेडे आहोत असे भासावे म्हणून नांगराच्या एका बाजूला बैल अन् दुसऱ्या

बाजूला गाढव जोडून तो शेत नांगर लागला. अन् नांगर चालू असताना बियाण्याऐवजी शेंतात मिठाचे खडे पेरू लागला. आपले छोटे श्रमिक हातात घेऊन शेतकरणीच्या वेषात पशुमुखीहो तेथे बुभी राहिली. पण या नाटकाचा प्रताप वर्धन यांच्यावर काहीही भुपयोग झाला नाही. त्यांनी रूपधरला ओळखले अन् बळजबरीने पशुमुखीच्या हातातले बाळ हिसकावून घेऊन त्यांनी ते नांगरापुढे टाकले. रूपधरने ताबडतोब नांगर थांबवला. यावरून असे शाबित झाले की, तो शेतकरीही नव्हे अन् वेडाही नव्हे. त्याला शेवटी युद्धात भाग घ्यावाच लागला.

असे युद्धात भाग घेण्यासाठी अनेक राजे आले. पण सरे म्हणजे अनिच्छेने आलेले ही काही जण त्यात होते. एका राजपुत्राने तर पलास युद्धातही मदतीसाठी जायचे कबूल केले होते. पण प्रत्यक्षात मात्र तो फक्त एकच जहाज घेऊन आला. बाकीच्या एकुषपन्नास खेळण्यात त्यासारख्या मातीच्या नावा बनवून त्याने त्याच मोठ्या जहाजात ठेवल्या होत्या!

ज्योतिषशास्त्राच्या मदतीने ग्रीकांना समजले होते की, वज्रकाय नावाच्या एका युवकाच्या साहाय्याशिवाय ट्रांन नगर जिंकणे आपल्याला शक्य होणार नाही. हा वज्रकाय तटनी नावाच्या स्त्रीचा सातवा पुत्र होता. तटनीची इच्छा होती की आपला हा पुत्र

ज्यातला सर्वश्रेष्ठ योद्धा म्हणून राणला जावा. यासाठी अर्भकावस्थेतच तिने त्याच्या टाचा स्टिक्स नदीच्या पाण्यात बुडवल्या होत्या. यामुळेच मुलाचे शरीर वज्रासारखे मजबूत बनले होते. तटनीने आपल्या या मुलाला लहानपणापासूनच निरनिराऱ्या युद्ध-विद्यात प्रवीण केले. त्याला शूर व धाडशी बनविण्यासाठी ती विश्वातीत नामवंत योद्ध्यांच्या कथा ऐकवी.

वज्रकाय बालपणापासूनच शिकार करू लागला. तो खूप वेगाने धावे. वैर्य, साहस या गुणात तो अतुलनीय होता. तो एक भुछदर्जाचा संगीतज्ञही होता, अशा या विजयाने मुलाची लोकलोक फाटपेपर्यंत स्तुती करत. महावर्षाचा असताताना त्याने एका रामझुकराची शिकार केली होती. हरीण व सांबर यांची शिकार करतांना तो त्यांच्याइतक्याच वेगाने धावून सहजपणे त्यांना पकडत असे.

या वज्रकायला युद्धात सामील करून घेण्यासाठी रूपधर, भूधव व नवींदुत भेटायला गेले. 'आपला मुलगा युद्धाला गेल्यावर सजोव परत येणार नाही' ही गोष्ट वज्रकायच्या आईला-तटनीला - माहीत होती. त्यामुळे तिने आपल्या मुलाला नारीवेष्टात तणवले अन् राजाच्या अंतःपुरात बडवले.

वज्रकायला घेऊन जाण्यासाठी आलेल्यांनी तेथील सर्व पुरुष नजरेखालून घेतले, पण वज्रकाय सापडला नाही. तेव्हा रूपधरला

शंका जाली, की तो बहुधा स्त्रीवेषात कुठेतरी नपून बसलेला आहे. त्याला बाहेर काढण्यासाठी त्याने एक कारस्थान रचले. त्याने अंतःपुरातील स्त्रियांना मुख्यद्वार वस्तु भेटीदोखल देण्याचे ठरवले. त्या वस्तू मध्ये स्त्रियांचे पोशाख, दागिने अन् साजशुंगाराचे साहित्य होतेच; पण शिवाय त्यात एक डाल व तलवारही ठेवली. या सर्व वस्तु एका जागी ठेवून अंतःपुरातील स्त्रियांना त्याने निरोप कळवला की प्रत्येकीने आपल्या आवडीची वस्तु त्यातून निवडावी. स्त्रिया जेव्हा वस्तु पाहू लागल्या, तेव्हाच रूपधरच्या आज्ञेने बाहेर रणभेरी वाजवण्यात आल्या. तो आवाज ऐकताच वज्रकायने आपला स्त्रीवेष टाकून

पटकन तिथली ढाल-तलवार खुलली, त्याबरोबर त्याला ओळखून रुपधरने त्याला पकडले. वज्रकायने मग युद्धात भाग घ्यायचे कबूल केले.

ग्रीमच्या नौका ऑलिसजवळ तयारीत कुठ्या होत्या. क्रीटहून आलेले दूत आपला राजा प्रभु याचा संदेश घेऊन आले की, 'सम्राट बर्बनबरोबर आपणालाही सेनाध्यक्ष बनवले, तर आपण आपली शंभर जहाजे घेऊन युद्धात मदत करावला तयार आहोत.' राजा प्रभु हाही भुवनसुंदरीच्या स्वयंवरासाठी गेलेल्या राजकुमारांपैकी एक असून दिसावला तो अत्यंत रुबावदार होता. त्याची बट मान्य केली गेली अन् तो शंभर जहाजे घेऊन निघाला. ही शंभर जहाजे सैनिक व

अस्त्र-शस्त्रांनी भरलेली होती. निघण्या छातीचे सैनिक आपल्या पराक्रमाची शर्य करण्यासाठी आसुसलेले होते.

युद्धासाठी तयार असणाऱ्या ग्रीक पक्षाच्या लोकांची एकूण परिस्थिती अशा प्रकारची होती.

सैनिक-बलाचा सर्वसैनानी होता सम्राट बर्बन. त्याच्या हाताखालील भुपनायक होते रुपधर, प्रबोध व देवमय. जहाजांवर वज्रकायचे अधिपत्य असून त्याच्या हातांखाली भुपनायक म्हणून भूधव, रक्तवर्ण व पीतसचा राजा नवोद्युत हे होते. हा नवोद्युत वृद्ध अस्तवही त्याचे युद्धकौशल्य अजोड असे होते. तो विजेची असून त्याने तीन पिढ्यांपर्यंत आपले शासन सुचारूपणे

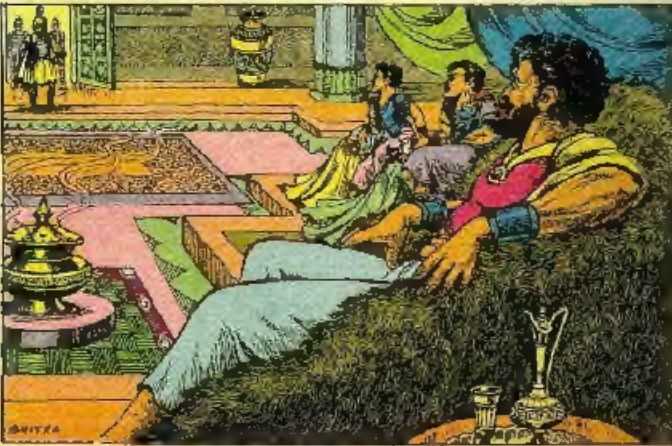
चालवले होते. हा पितामह वृद्धावस्थेतही रजरंभात प्रचंड होता. सम्राट त्याचा सल्ला घेतल्याबरोबर एकही पांभून पुढे टाकत नसे. युद्धासंबंधीच्या अडचणींबाबत रुपधर व नवोद्युत यांचा सल्ला अगदी एकसारखा असे, कारण समस्या सोडवण्याबाबत त्यांच्या विचारात तंतोतंत साम्य असे.

भूधव अखिरचौमघे मणला जाई. ताहूड व बळ यांबाबत वज्रकायनंतर याचेच नाव घेतले जाई. तो वेवदेवतांनीही पर्वीकरत नसे. आपल्या शक्तीवर त्याचा पूर्ण विश्वास होता. तो जेव्हा युद्धाला निघाला, तेव्हा वडीलधान्यांनी त्याला आशिर्वाद दिला, "पुत्र! रणांगणात आपला पराक्रम दाखव अन् देवदेवतांच्या आशिर्वादाने विजय प्राप्त कर." तेव्हा त्याचे खंडन करत तो

म्हणाला, "देवांच्या साहाय्याने तर भिजे अन् कमजोर लोक विजय मिळवतील. मी तर त्यांच्या साहाय्याचूनच विजय मिळवीन. शत्रूता पूर्णतः नैस्तनाबूत करीन."

भुपभूधव हा भूधवचा कोणी नातेवाईक नव्हता. तो तलवार चालवण्यात अद्वितीय होता. ग्रीक सैन्यात त्याच्याइतका वेगाने तलवार चालवणारा आणि निशाणबाज दुसरा कोणीही नव्हता. वेगाने धावण्यात त्याच्याबरोबरीचा कोणी असेल, तर तो केवळ वज्रकायच.

देवमयला भुवनसुंदरी फारच आवडली होती. परंतु तिला मोहनने पळकून नेल्यामुळे त्याच्या मनात मोहनबद्दल फारच राग व सूडभावना होती. तो सुड अंगवण्यासाठीच तो

युद्धात भाग घेत होता.

डिलोसचा राजा सुष्कर याने ग्रीक सेनेसाठी आवश्यक ती साठसामग्री पुरवली. जहाजे निष्पथापूर्वी सद्याट राजाने देवदेवतांना संतुष्ट करण्यासाठी आवश्यक त्या पूजा करून बळीही दिले. जहाजांना योग्य दिशा व मार्ग सांगण्यासाठी कौशक नावाच्या एका ज्योतिषाची नेमणूक झाली. पण खरे तर कौशक समुद्रमार्गाबद्दल अनभिज्ञ होता. त्यामुळे ग्रीक जहाजे प्रत्यक्षात शोग्य मार्गदर्शनाशिवायच चालू लागली. त्यामुळे ती ट्रॉय समुद्रकिनाऱ्याऐवजी दक्षिणेकडील मिसियाच्या पठारावर पोचली. आपण ट्रॉयलाच पोचलो, असे समजून ग्रीक सेना

मिसियावर तुटून पडली व लुटालूट करू लागली. मिसिया राजाला हे कळल्यावर त्याने ग्रीकांवर इल्ला चढवला. फलस्वरूप जे युद्ध झाले, त्यात बरेचसे ग्रीक सैनिक जखमी झाले. वज्रकायने वेळेवर मदत केली नसती, तर ग्रीकांचा पराभव होऊन त्यांचे अत्यंत नुकसान झाले असते.

यानंतर एका वर्षाच्या आतच ग्रीक सैन्य ट्रॉयवर हल्ला करण्यासाठी पुन्हा तयार झाले. पण बरेच दिवस हवा अनुकूल नसल्याने ते तसेच अडकून राहिले. शेवटी पुन्हा त्यांनी देवांना बळी वगैरे पडवल्यावर वातावरण अनुकूल जगले. जहाजे निघाली. दीर्घ अंतराच्या प्रवासानंतर जहाजे प्रथम लेस्पोस द्वीपाच्या किनारी पोचली. तेथील शासकाने ग्रीक वीरांचे स्वागत केले. हा राजा स्वतः मध्ययुद्धात प्रवीण असल्याने त्याने अतिथींना मध्ययुद्धाचे आव्हान दिले. रूपधरने ग्रीकांचा प्रतिनिधी बनून त्याच्याशी युद्ध केले अन् त्याला अगदी सहजपणे हरवते. या जयामुळे ग्रीक लोक फारच खुश झाले. लेस्पोस शहर सोडून ते काही दिवसांनी टेनिटॉस किनाऱ्यावर पोचले.

टेनिटॉस व ट्रॉय यांच्यात वीस मैलांचे अंतर होते. ट्रॉयच्या किल्ल्याच्या तटावर शुभे राहून ते द्वीप दिवू शकत असे. बाकी सर्वांना तिथेच सोडून रूपधर, भुवसुंदरीचा पती प्रताप व प्रबोध चर्चा करण्यासाठी ट्रॉयला पोचले. तेथे जाऊन ट्रॉय राजाशी चर्चा करण्यातून मुद्देश

इतकाच होता की, युद्ध न करता त्यांनी भुवसुंदरीला आपल्या ताब्यात दिले, तर युद्ध प्रसंग टळेल. परन्तु कोणत्याही परिस्थितीत भुवसुंदरीला परत न करण्याचा ट्रॉयवासीयांचा निश्चय होता. त्यामुळे ग्रीकांची शिराई वाया गेली अन् वा राजदुतांना मारून टाकायचे प्रयत्नही केले गेले. ते ज्या परी पाहणे म्हणून राहिले होते, त्या चरक्या यजमानाने वा हत्त्याकांडाला विरोध करून स्पष्ट सांगितले की, "दुतांना मारणे हे नीचकृत्य होय. मी ते घट्ट देणार नाही."

शिराई असफल झाल्याने ग्रीक नौका टेनिटॉसहून निघून ट्रॉयच्या किनारी पोचल्या. तेथून ट्रॉयच्या किल्ल्याचा तट दिसत होता. नौका पोचल्याची खबर मिळाल्यावर ट्रॉयचे नागरिक समुद्रकिनारी आले. त्यांनी जहाजांवर मोठमोठे दगड वगैरे फेकून त्यांना परत फिरवायचा प्रयत्न केला; परन्तु काहीही उपयोग झाला नाही.

पण आता पुन्हा ग्रीकांच्या समिलित सेनेमुळे एक प्रश्न असा राहिला. तो असा की - ट्रॉयच्या

भूमीवर प्रथम कोणी पाव ठेवायचा? या प्रश्नाचे मुख्य कारण असे होते की - ज्योतिषाने असे भाषित केले होते की, 'जो कोणी ट्रॉयच्या भूमीवर प्रथम पाऊल ठेवील, त्याचा मृत्यु निश्चित आहे, अन् कोणत्याही परिस्थितीत हा मृत्यु टाळता येणार नाही.' या गोष्टीवर ग्रीकांचा पूर्ण विश्वासही होता. त्यामुळे वज्रकायसारखा मोठ्याही खाली अंतरायला भीत होता.

चन्द्रप्रभुने हे साहस केले. नौकेतून सुतरून त्याने जमिनीवर पाय ठेवताच युद्ध सुरू केले. त्याने अनेक शत्रुसैनिकांना मारूनही टाकले. परन्तु वीरसिंहने त्याला ठार केले.

चन्द्रप्रभुनंतर वज्रकायने जहाजातून बुडी मारली अन् त्याच्याबरोबर त्याची भेनाही खाली अंतरली. वज्रकायने काही ट्रॉय वीरांना पमसदनाला पाठवले. त्यामुळे ट्रॉयचे लोक सैरावैरा धावत नगराकडे गेले.

या अवघीत ग्रीक सैनिक अस्ताहाने आरडाओरडा करत जहाजावरून बुड्या मारून किनाऱ्यावर अंतरले.

क्रमशः

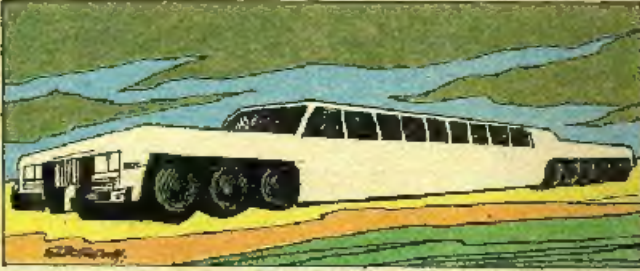

अकलातून म्हाकि

साधारणतः नारळ झाडांमधून सुतरक्यानेतर त्यांच्यावरची शेंडीकडण्यासाठी कोयत्यांनी किंवा एकापा अणकुर्चीसार हत्यारांचे गरज बसते. या हत्याराचे खरीत पायावर कबरीकडे करा सोलवर लक्षा रेंवा काढल्या जाऊन, अण कुर्ची समळी शेंडी घातली जाते. मासाला रीत प्रकल अण वेळ भाजी अण थोड्याशा कौशाच्याची गरज बसते. परंतु केरळमधील कोलिकत येथील बोम नावाचा एका तरुण हे काम आपल्या दातांनी वेळळ बोमसेकन्दात करू शकतो. नारळ अस्त बाळगेल्या असेल तर तीस तेकनर लागतात. ३१ वर्षाचा हा मोत 'व्हिड्योवॉशिंग' फिल्मच्या निर्माता आहे. आपले नाव 'शिनीज ब्रुक लॉक वॉर्ड रेकार्ड' मध्ये यावे, यासाठी त्याचे प्रयत्न चालू आहेत.

आजची कामपेनु

हरिद्वारच्या एका आश्रमाला 'श्यामा' नावाची एक गाय आहे. तेथील लोक तिला 'कामपेनु' म्हणतात. कारण गेली नव्वीच वर्षे ती खूबसूरत दूध देत कळी आहे. १९८० साली ती येथे प्रथम आली, तेव्हा ती ३५ - ४० लिटर दूध देत असे. १९८१ साली १९५४ मध्ये तिने आपली दोन वास्तवीया जन्म दिली. त्यानंतर तिला पुन्हा कधीही वास्तू आले नाही, पण ती दूध साक रातत देत आहे. भाता ती सतरा वर्षे बघाची आहे, परंतु म्हातारी झाल्याचे कोणतेही लक्षण तिच्यात आढळत नाही. अजूनही ती ६ ते १४ लिटर दूध देत देते. तिचे पहिले वास्तू आता १३ वर्षांचे आहे; अण त्याचे तर दातही पडू लागले आहेत. आता ते म्हातारे दिसू लागले आहे.

सूख लांबच लांब मोटरकार

जगातली सर्वात अधिक लांबची मोटरकार लंडनच्या 'एफ म्युसियम' मध्ये आहे. '१९८२ कॅडलॅक' नावाच्या या कारची लांबी २२ मीटर आहे. तिची लांबी पाच मजतांदतकी आहे, अण पजरा आहे कात टाग! तसेच त्याच्या दरवाजांमधून ती वाडू लागली, तर रहदारीत अडथळा निर्माण होईल. म्हणून उद्दी तिचा उपयोग केला जात नाही. जगोच्या अमावी म्युझियमचे अधिकारी ही कार विकू इच्छित आहेत. म्युझियममधेच ती ठेवली म्हणून, दर ते आताही वाटून राहत आहेत. कोण जाणे कोण खरीदी करील ती!

चान्दोबाच्या वातम्या

शत्रु आणि शत्रुत्व

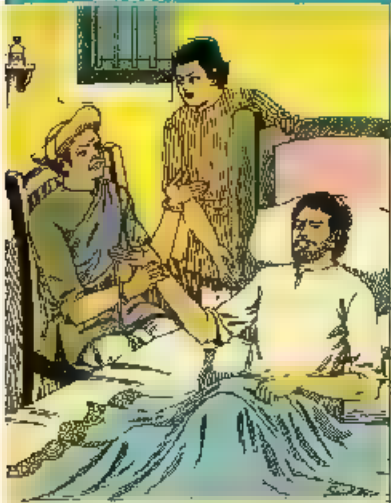
दुर्दान्दनिश्चयी विक्रमादित्य पुन्हा जाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर टाकून तो नेहमी प्रमाणे स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतातील घेताळ बोलू लागला - "शत्रू, प्रत्येक माणूस आपले ध्येय गाठण्यासाठी कूप परिश्रम करतो. सर्व अहमणीवर मात करून हाती घेतलेले कार्य लढीस नेतो. पण प्रत्यक्ष यश प्राप्त केल्यावर मात्र तो दिवा पडतो, परिश्रमाच फळ पदरात पडल्यावर त्याचा सदुपयोग करण्यासाठी सुद्धा चिकाटीने मेहनत करावी लागते. असे झाले नाही तर त्याचे यशस्वी होणे व्यर्थ आहे, केलेले सर्व परिश्रम मार्तण्डास आहेत. उदाहरणादाखल मी तुला विवेक नावाच्या तरुणाची सोष्ट सांगतो." वेताळाने सुल्लात केला.

विवेक आपले वडील मोचन यांचा एकुनता एक मुलगा होता. त्याचे आपल्या पित्यावर अतिशय प्रेम होते.

मोचन पन्नास वर्षांचा असेल. एकाएकी त्याला हृद्रोगाने पछाडले. वैद्याने बारकाईने

वेताळ कथा

निरीक्षण करून सह्यादिला 'जगता तुम्हाला विश्र्ताची आवश्यकता आहे. सांसारिक दशनातून आता मुक्त झालेले बरे!'

वैद्याच्या सल्ल्यानुसार विवेकनं सर्व नवाबदश्या आपल्या शिरावर घेतल्या. एक आठवड्या मरात शेजारच्या गावानुन जगन आला व त्याला भेटला तो विवेकला म्हणाला - "मी तुझ्या चुलत्यांचा मुलगा आहे. तुझ्या वडिलांनी माझ्या वडिलांची संपत्ति हडप केली आहे. म्हणून मला मदत करण हे तुझा कर्तव्य आहे."

विवेकला या बोलण्याचा साठ आश्चर्य वाटले तो म्हणाला - "माझे वडील तर मोठे परोपकारी आहेत. जागती काम करण्यात त्यांनी आपले आयुष्य वेचले. तुला या अवश्य मदत करीन, पण

माझ्या वडिलांनी तुझ्या वडिलांना फसवले हे मात्र शंभर टक्के खोटे! आणि ते तू कबूल कर."

जगन रागवून तावातावने म्हणाला - "खर काय नि खोटे काय याचा निर्णय आपण तुझ्या वडिलांसमोरच करू. चला आपण दोघे ही त्याच्याशी बोलू."

"माझे वडील हृदय रोगाने आजारी आहेत. अशा वेळी त्यांच्याशी या गोष्टी बोलण्याने त्यांची मानसिक शांति नष्ट होईल. मी वडिलांच्या सर्व भावांना जाऊन भेटतो आणि तुझ्या आरोपाची शहानिशा करतो. मग मत्त काय आहे ते सर्वांना कळेलच. तोपर्यंत तू त्यांना मेटू नकोस" असे म्हणून विवेक आपल्या काकाकडे जायला निघाला.

जगन मोठा क्रु माणूस होता. विवेक जेव्हा जगनच्या वडिलांकडे जाऊन सर्वसांगुलमला, नव्हा त्यांना फार वाईट वाटल. जगनचा आरोप खोटा आहे आणि आपला भाऊ फार चांगला माणूस आहे असे त्यांनी विवेकला लिहून दिले.

दुसऱ्या दोन चुलत्यांनी ही असेव लिहून दिले. सर्व लेखी पुरावे वेळून विवेक मोठ्या उत्साहाने प्रतापपुरता परत आला. प्रांचल्यावर त्याला समजले की मधल्या काळात एक बु ख पूर्ण घटना घडलेली आहे. त्याला आपला आकांक्षेवग आवरला.

विवेक चुलत्यांकडे रवाना झाल्यावर जगन त्याचे वडील मोचन यांना भेटला. त्याने त्यांच्यावर अनेक खोटे भाटे आरोप केले. मोचनला हे सर्व असह्य झाले आणि तत्काळ

त्याचे प्राणोत्क्रमण झाले.

असं काही होईल असं जगनला स्वप्नात ही वाटसं नव्हतं. विवेकची क्षमा मागण्याचा त्याने निश्चय केला. परंतु जगनला पाहताच विवेक रागाने लाल बुद होऊन म्हणाला - "चाखता हो. तुजं गळे मला पुन्हा दाखवू नकोस" त्याने जगनला घराबाहेर हाकलून दिले.

वडिलांच्या मृत्यूच्या आघातामुळे विवेक फार दुःखी कधी झाला. वर्ष भर वडिलांच्या आठवणीने तो खंगत राहिला शेवटी आपल्या आईच्या आग्रहावातर तो लग्न करायला तयार झाला मुलगी त्याला आवडली. मुलीचे घडील त्याला म्हणाले - "बेटा, तुझा चुलत भाऊ जगन याने तुझ्या उत्तम वंशाबाबत मला लग्न सांगितले आहे मी आपली मुलगी त्यालाच देऊ इच्छित होतो. पण तो म्हणाला - "मी तुमच्या मुलीसाठी योग्य वर नाही. आपण विवेकला आपला जावई बनवा. त्यात तुमच्या मुलीच्या जीवनाचे मार्थक होईल."

जगन मध्ये आता बदल झालेला आहे आणि त्याने आपला बुद स्वभाव सोडला आहे हे पाहून विवेकच्या आईला मानव झाला पण विवेक कबल्या स्वरात म्हणाला - "तो आपला शत्रु आहे. मुलीच्या वडिलांशी तो आपल्याबाबत इतके चांगल काही बोलला. यात जरूर काही तरी रहस्य आहे. आई, मी या मुलीशी मुल्लिच लग्न करणार नाही."

काही दिवसांनंतर जगनचा ज्या परिवाराशी

अजिबात संबंध नाही अशा कुटुंबातील एक मुलगी विवेकने पसंत केली. लश्याच्या वेळी जगनला बोलविण्यात आले नाही. आणखी काही दिवसांनी जगनचे ही लग्न ठरले जगन स्वतः आला आणि त्याने विवेकला निमंत्रण दिले. तरी पण विवेक या लग्नाला गेला नाही.

विवेकचे शत्रु होऊन एक वर्ष झाले असले त्याच्या शेताच्या जवळची दहा एकर जमीन बिकावला निघाली. जवळची जमीन आणि किंमत बेनाची असल्यामुळे विवेकला हा सौदा करावासा वाटला पण एक हजार अशफर्या कमी पडू लागल्या तो कर्ब काढण्याचा विचार करू लागला. तितक्यात शहरातून रंगनाथ नावाचा एक व्यापारी आला. विवेकजवळ जे

घान्म होतं, न पुण्यट वामदंडम खरीदायना तं तयार झाला. तो म्हणाला - "तुझे हं घान्म खान घकारचे आहे. याची किंमत एकाएकी वाढली आहे. बाजारात या घान्याला खूपच मारणी आहे."

आता कर्ज काढण्याची आवश्यकता नाही म्हणून विवेक खुश झाला. तो रंगनाथला म्हणाला - "मला आश्चर्य वाटतंय की माझ्या कडील खास घान्याचा खबर तुमच्यापर्यंत कधी पोचली?"

"आपला बुलत भाऊ जगनने मला ही माहिती फुवली. आपण फार मत्प्रेमी आहात असे ही तो सांगत होता. घान्याच्या गुण-वत्तेबाबत मुळीच शंका नको, बघन करताना ही

काही मबाळ होणार नाही." रंगनाथ उत्तरला.

बघ, जगनचं नाव घेतानाच विवेकचं होक फिरलं. बायकोने खूप समजावले, तरी विवेकने रंगनाथला आपले घान्य विकले नाही. त्याच्या बायकोने समजावण्याचा प्रयत्न केला - 'भावोजींनो जे केलं त्याबद्दल त्यांना शांता पश्चानाप होतोय. झालेली चूक सुधारायचा ते प्रयत्न करीत आहेत. आपली विवेक बुद्धि काम करीतशी झाली आहे. यामुळे आपलेच नुकसान होत आहे."

बघन माझा शत्रु आहे. एकदाच मी त्याच्यावर विश्वास ठेवला आणि त्यामुळे मला आपल्या फित्याला मुकाबे लागले. त्याच्यावर विश्वास ठेवला की आपलं नुकसान निश्चित. अविश्वासाने जे नुकसान होईल ते फार पोंढे होईल म्हणून त्याच्यावर विश्वास न ठेवलेलाच बरा." विवेकने आपली बाजू मांडली.

तसा विवेक घटपंपुरात चांगलं नाव कमाऊन होता, पण जगनमुळे त्याची बदनामी होत होती. शत्रुत्वामुळे जगन करीत असलेली चांगली मदत ही विवेक स्वीकारीत नाही असे सर्व लोक म्हणू लागले.

विवेकला सावधान करण्यासाठी काही मित्रांनी उपदेश केला "तुझं नुकसान व्हानं या उद्देशानेच जगन आपल्या योजना अंमलीत आहे. तुझा जिबे फायदा होईल, तिथे तिथे जाऊन तो आपलं नाव घुसवतो. आणि त्याच नाव ऐकताना तू भडकतोस, तेव्हा तू आपली

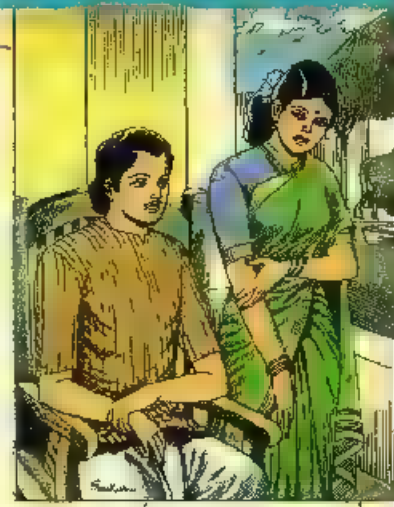
शत्रुता विसरून जाऊन विवेकाने काम ध्यावस हे बर नाही का?"

याचा विवेक हसून गप्प बसला. काही चतुर माणसे जगनच्या नावाचा उल्लेख करून आपला स्वाधे मावू लागले.

एकदा मावत आणि माधव नारळ खरीदण्यासाठी आपापसात स्पर्धा करू लागले. माधव प्रथम विककला भेटला आणि त्याला म्हणाला - "जगनने मला एक उपाय सुचवलाय तो म्हणतोय की येथील सर्व नारळ तोच खरेदी करील, मला खरेदी करू देणार नाही."

त्या दिवशी विवेकने सर्व नारळ सावंतला न विकता माधवलाच विकले. कुठे तरी पाणी मुरतय हं विवेकच्या बायकोने नाहले, ती नवऱ्याला म्हणाली - "मला वाटतंय की जगनचं नाव घेऊन काही लोक आपल्याला धोका देत आहेत. आपल्या शत्रुत्वाचा ते फायदा घेत आहेत. असल्या फसवणान्या लोकांवर विश्वासून आपलं नुकसान होतंय. आपण जगनवर विश्वास ठेवला तर आपलं नुकसान कमी होईल आणि चांगलं नाव ही मिळेल. आपल्या मित्रांपेक्षा जगन अधिक चांगला आहे असं मला तरी वाटतंय."

विवेकला बायकोचं म्हणणं पटलं नाही. नाराज होऊन तो म्हणाला - "कोण आपल्याला धोका देतय आणि कोण नाही हे मला चांगल समजतं. आपण नुकसान होतंय की नाही हे पटूनच मी आपला निर्णय घेतो. दिवसें दिवस

आपलं उत्पन्न वाढतच आहे, ते कमी तर होत नाहीय. हेच माझी बुद्धिमत्ता सिद्ध करीत नाही का? तू का उगाच धाबरेस? आता राहिली जगनची गोष्ट. ज्याच्यामुळे माझ्या फित्याचा देहान्त झाला, त्याच्यावर मी का जन्मात विश्वास ठेवणार नाही समजलीस? ज्याने जाणून-बुजून माझ्या वडिलांचा अंत केला, त्याच्याशी मैत्री करणं केवळ अशक्य. मग माझी बदनामी झाली तरी ब्रेहतर. जिवात जीव असेपर्यंत मी त्याला शत्रूच मानणार आणि त्यातच मला संतोष वाटतो. इथून पुढं त्याचं कधी नाव नको घेऊस माझ्या पुढ." माणसं विवेकच्या बायकोने चुकून कधी जगनचं नाव आपल्या तोंडावाटे उच्चारले नाही.

काही विव्कमानी एक मंठी विचित्र घटना घडली

काही कामासाठी जगन प्रतापपुरला आला होता, अंधार पडल्यावर तो जेव्हा एका गल्लीतून जात होता, तेव्हा एक विषारी सग्न त्याला चावला. आसपासचे लोक जमा झाले, काही घाबत पळत मात्रिकाकडे गेले, तर काही वैद्याकडे धावतून गेल्यामुळे काय करावं हे सुचण्यास झालेले काही जण तिथेच उभे राहिले.

त्याच वेळी विवेक तिकडून चालला होता, सर्पदंशाची वार्ता समजताच तो ओरडला - "अरे नुसते बवत काय उभे राहिला अन्हात? वैद्य येण्यापूर्वी विषतर बाहेर काढले पाहिजे." तो तत्काळ जगनपाशी जाऊन बसला. ज्या

पायला साप चावला होता, तो पाय त्याने वर उचलला. आपल्या तोंडाने विष शोषून त्याने ते थुकून टाकले. असे चार वेळा केल्यावर जगन शुद्धीवर आला. इतक्यात मात्रिक व वैद्य ही आले. दोघांना ते आपल्या घरी घेऊन गेले, आणि त्यांच्यावर औषधोपचार केला.

या विचित्र घटनेबाबत गावात खो तो बोल् लागला. काही लोक म्हणाले "विवेकला आपली चूक कळलीच अस वाटत, आपली चूक सुधारण्याच्या संघर्षाची तो जगू काही बघतच पहात होता."

दुसरे काही लोक म्हणाले "सरदागणाचा उपाय माहीन असून त्याच्या उपयोगाने करणं हे हत्यार करण्यासारखंच होतं. जगन गेल्यावर त्याच्या हत्यार पापे आपणाय लागूनचे, अशा भीतीने विवेकने त्याला जिवंत केले."

काही वेळाने विवेक आणि जगन दोघे ही शुद्धीवर आले. वैद्याने आश्वासन दिले - "आता तुम्ही दोघे ही सुरक्षित आहात. काळजी करण्याचे कारण नाही."

जगनला जेव्हा सर्व घटना समजली, तेव्हा तो विवेकला म्हणाला - "तू सामान्य माणूस नाहीस, महात्मा आहेस" कट्टर शत्रूचे प्राण वाचविण्यासाठी तू आपले प्राण धोक्यात घातलेस. सामान्य माणूस असले वस करणार नाही, हात बाडून जगनने विवेकला नमस्कार केला.

"तू माझा कट्टर शत्रू आहेस, तुझी प्रशंसा आणि नमस्कार याचर माझा शुद्धिच विश्वास

नाही." असे म्हणत विवेक तेथून निघून गेला.

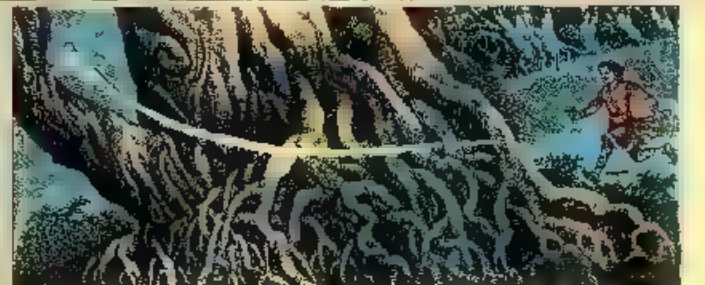
वेताळाने विक्रमादित्याला एवढी गोष्ट ऐक्यशी आणि मग म्हणाला "राजा, विवेकच्या पित्याचा मृत्यु जगनमुळेच झाला. यामुळे विवेकला फार दुःख झाले. त्याची मानसिक स्थिति किंचित ज्ञानी तो फार अशक्त झाला. यामुळे त्याने जगनला आपला शत्रू मानले असेन तर त्यात आश्चर्य करण्यासारखे काही नाही. परंतु अशा कट्टर शत्रूला विषारी साप चावला, तेव्हा ते विष विवेकने आपल्या तोंडाने शोषून घेतले हे योग्य नव्हे. हे विवेकपूर्ण काळ नव्हे. असे करणं म्हणजे आदवेकच नाही तर काय? त्याला जे करता आलं नाही, त्याला जे मूड घेता आला नाही, ते काम विषारी माधाने केले, यावेळी विवेकला आनन्द व्हायला पाहिजे होता परमेश्वराने सर्प वनून जगनला शिक्षा दिली असे त्याला वाटायला हवं होतं. या माझ्या शकेच समाधान कर, माहीत असून हे तू शण्य असलास तर तुझं डोक घडावर राहणार नाही हे तू जाणतोसच."

शंकेने निरसन करीत राजा विक्रमादित्य

म्हणाला - "विवेक स्वभावाचा दयाळू आहे. मानवमात्राचे कल्याण व्हाय अशी त्याची इच्छा आहे. यरच बरोबर तो व्यवहारकुशल व लोकज्ञानी आहे. म्हणूनच त्याने आपल्या शत्रूवर विश्वास ठेवला नाही. नीट विचार केला तर आपल्या लक्षात येईल की शत्रू आणि शत्रुत्व या दोन निरनिराळ्या मानसिक प्रवृत्ति आहेत. एकदा जगनमुळे त्याचे नुकसान झाले. तेव्हापासून त्याने स्वार्थाची ही पर्वा न करता जगनला आपला शत्रूच मानले. तो त्याच्यापासून दूरच राहिला. शत्रूचं नुकसान हाण्याची सधी साधारणपणे लोक शोधत असतात. विवेकचा शत्रुत्वावर विश्वास नाही, म्हणून जगनवरून त्याच्या मनात द्वेष मुळीच नाही. म्हणूनच जेव्हा जगनचा जीव धोक्यात होता तेव्हा आपल्या प्राणाची पर्वा न करता त्याला वाचविण्याचा विवेकने प्रयत्न केला."

अशा रीतीने राजाचा मौन पंग करण्यात वेताळ यशस्वी झाला आणि लगेचच तो वेताळह झाडावर जाऊन बसला.

आसार - फिरण माथीची एक कथा

दगडांच्या दिगावरचा कंदील

जमीनदार कसनवर्मा काही जखरी दाम्नासाठी हेलापूरीहून विशालनगरकडे जात होता. सधरापतीची वेळ असली, तरी आपले समाजतले बुद्ध स्थान तो विसरू शकत नव्हता. म्हणून तो आरल्या जग्गीतूनच निघाला होता. बघी जंगलातल्या मागति चानू लागली, चहूकडे अधारच अंतर होता. सईस मोठ्या सविधपणे बघी हाकत होता.

अचानक रस्त्यास मध्येच असलेल्या दगडांच्या मोठ्या दिगात धडक देता देता थांबला, अगदी तेवढ्या क्षणी दिगाच्या अगदी वर डेजलेल्या कंदीलच्या क्षणेडात सईसाला तो दीग दिसला अन् त्याने लगाम खेचला. तसे घडले नव्हते तर दिगाशी ठेकर होऊन बघी जुलटली असली.

जमीनदार बगीतून बुतरजा, जवळच झाडाखाली अंगाचे गुटकुळे करून होपलेला एक म्हातारा त्या जावाचाने जशा होअून, धुईत जमीनदाराकडले आला. जमीनदाराला त्याने नमस्कार केला.

जमीनदाराने त्याला विचारले, "तूच त्या दिगावर कंदील ठेवला आहेस का?"

"होय महाराज, मीच ठेवलाय. गडबड बघाच आहे ना, म्हणून ठेवलाय." म्हातारा बुत्तरला.

"तुझ्यामुळेच बाचलो बघ आज माझी अपघातातून! हे धे बघिस." असे म्हणत जमीनदाराने काही रुपये म्हाताराच्या हातावर ठेवले.

रुपये मिळाल्याने म्हातारा फारच खूश झाला. तो तेथून जाऊ लागला, तेव्हा मनात काही शंका येवून जमीनदाराने त्याला विचारले, "पण रस्त्याच्या मध्येच हा दगडांचा दीग कसा काय आला?"

"म्हत्तरच, हे ही काम मीच तर केले. कंदील खाली ठेवला, तर गीट दिशेगार नव्ही ना! मी अगोदर हा हांस नवनला अन् पंजाच्या जागाण्यांना दिसताच, म्हणून वर कंदील ठेवला." म्हातारा धात्वविश्वासाने म्हणाला.

चान्दीवा

पुरवणी - ७४

सुपारीचे झाड

विडा ननवताना घागात सुपारी अन् चुना वापरतात हे तर सर्वांना ठावूकच आहे. कामान्वय सुपारीवाचून विडा बनतच नाही.

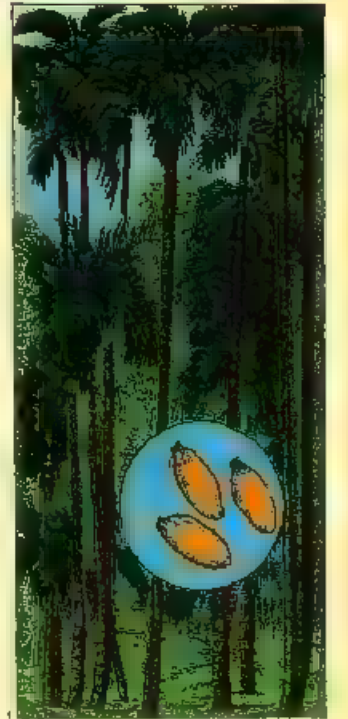
सुपारीची झाडे खूप अंधात व्यापाराच्या इटोले ही झाडे मुख्यतः नसतात. पाचून मिळणाऱ्या 'डॅमिल' नावाच्या रसायनिक पदार्थापासून शान व फाळी आईही बनवली जाते. झाडाच्या खिा तळून चूर्ण केले जाते अन् ते दात धातूयासाठी गुपक्यात वापरले जाते. आईला अगदी कमी असणाऱ्या सोड आगलेने हे झाड १५ ते २० फूट उंच असे वाढते, दिसमला झाड मोठे सुन्दर दिसते. याचा फाट्या नसतात. सुपारीचे गुच्छ लोड्याबरोबर झाडावर बदलतच साणून तेतर काळी बुतरताना झाडाला बरसा शीका दंतून बुत्तचा शंकाच्या झाडावकून सुपारी बुतरताना, पणव्या झाडांची सुपारी बुतरकल्यावर नमन केवढ्या साडावकून खाली बुतरतात. अशा नदरे या झाडावरून त्या आगार झालाना ते 'डात्रान' सापडे वाटतात, हे दूरच वहात रहावे वाटते. अर्थात सुपारीची झाडे सहजचने वाकवता येतात, म्हणूनच हे शाय होते.

साधारणतः झाड पाच वर्षांचे ज्ञान्यावरच त्यावर सुपारी सुरु लागते. एका वर्षात हे झाड बवळ नवळ तीनशे फुळे देते. सुपारीचे फुळे कडे असताना त्याचा रंग हिरवा असतो व ते पळे होतू लागले की त्याचा रंग राखी होतू लागतो अन् पूर्ण पिकले की ते लाल होते. साधारणतः ज्ञान्याचीच्या अर्ध्यापासून दोन या फळात रंग असतो. अन् त्याच्या अंत सुपारी हे मोठे वान असते. सुपारीच्या झाडांना भरपूर पावसाची आवश्यकता असते. केवळ, प नंगान्त अशाप्रमाणे ही झाडे अधिक घमनात वाढतात, कारण तेथे खूब पाऊस पडतो.

झाडाच्या पातळ्या खाली फुलांचे गुच्छ येतात. त्यामुळे त्याचे आपोआपच रसण होते. शान शंवटाकडे सुपारीच्यापासून असतो. या झाडाच्या शोवट्याचे सुपर ननवताना सुपारीचात जगल्या जातात, आणि झाडाचे सोड खान्यावरचे सुपारीची पडते.

बुधशानात सुपारीच्या झाडाचे मध एरिका कॅटॅक्लिन्' असे आहे. सुपारीच्या झाडात हिन्दी, मराठी, गुजरातीत 'सुपारी' असे म्हणतात, बंगालीत 'सुवा', तमिळमध्ये 'कुनुबु', मल्याळम् मध्ये 'कवंगु' असेलगात. 'चोक' म्हणतात.

भारताची वृक्षसंपदा

आपल्या देशातले महान कवि

वेदव्यास

ऋग्वेद, यजुर्वेद, अथर्ववेद व सामवेद हे आगातले अतिप्राचीन असे वेदग्रंथ होते. निम्मित्त आधार अुपलब्ध नसल्यामुळे हे वेद व कोणी रचले याबद्दल निश्चितपणे काही सांगता येत नाही परंतु पंडितांच्या मताप्रमाणे ते सहा हजार वर्षांपूर्वी रचले गेले असावेत. असे मानले जाते की, ऋषिगण ध्यानमग्न झाले की त्या अवस्थेत परमेश्वराद्वारे हे वेदमंत्र त्यांच्या अंतःकरणतः प्रस्फुटित होत. म्हणजेच याचा अर्थ जगा की वेदमंत्र हे आगदी जुळीची मुपच असून मग वन्ताच्या प्रेरणेने आनिर्भूत झाले आहेत, ते अपौरुषेय आहेत.

मर्यादे सर्व वेदमंत्र प्रथम एकचित्त होणे. नंतर ते चार भागात विभाजित करावचे काम वेदव्यासाने केले. अन् त्यांना चार निरनिराळी नावेही प्रदान केली. तरी यांमधली ते लिपिबद्ध केल गेले नाहीत.

वेदमंत्रांचे पठन गुरूंच्या मुखसूत्र अथवा शिष्यांच्या ऐकून शिष्य ते सुसोदगल करीत. अन् अशीच परंपरा पुढे चालू राहिली. पुढे व्यास काळाने वेद लिपिबद्ध झाले. महाभारताच्या रचनेद्वारा वेदव्यासांनी भारतीय संस्कृति सुसंपन्न केली. आपल्या देशातल्या रामायणाप्रमाणेच महाभारत हाही सुप्रसिद्ध इतिहास ग्रंथ आहे. जगातल्या कोणत्याही अन्य भाषेत इतका बृहत् ग्रंथ नाही. होमरचे इलियड व ओडिसी हे दोन्ही ग्रंथ एकत्र केले, तरी महाभारत त्यापेक्षा आठगट मोठे ठरेल.

पाचवे सत्रीय चित्रण, अद्भुत अशा घटनांचे मनोहारी शैलीत वर्णन, मानवी जीवनाच्या अतार चढावाचे दर्शन, संद्युग व दुर्गुणांचे विपुलीकरण व शास्त्रीय संप्रदायांचे मुक्तचिपूर्ण विश्लेषण या सर्व बाबतीत महाभारत हा महोत्तम ग्रंथ आहे. व्यासांनी

केवळ हा ग्रंथ रचला इतकेच नव्हे, तर ते स्वतःही त्यातलेच एक महत्त्वचे पात्र बनून राहिले.

व्यासांनी महाभारत लिहिण्याचा संकल्प केला अन् ते व्यासाही एका लेखनिकाच्या सौम्यात्मने, तेव्हा ब्रह्मदेवांनी प्रकट होऊन व्यासांना या कार्यासाठी विशेष गणपतीचे नाव सुचवले. संखनिक म्हणून झालेल्या गणेशाने व्यासांना अट घातली की, 'व्यासांनी मध्ये न थावता तत्तत भजक सांगत रहायला हवा.' व्यासांनी ती अट कबूल करून आपलाही नियम त्याला सांगितला की, 'कोट्यवधी शंकांचा अर्थ स्पष्ट न समजला त्यानेही तो लिहायचा नाही. विघ्नेश्वरानेही ही अट कबूल केली आणि तो दोघेही मदरीगायमानवर्तीन व्यास मुक्ति जाणून घेतले. खंतनंतर महाभारत रचनेचा हा कार्यक्रम तत्तत चालू राहिला अन् अडीच वर्षांत त्यांनी ही रचना

पूर्ण केली

'व्यास' या शब्दाचा अर्थ आहे 'संकलनकर्ता' किंवा 'विवरण प्रस्तुत करणारा'. व्यासांनी पवित्र वेदमंत्रांचे वर्गीकरण करून त्यांचे विभाजन केले. या कार्यात त्याचे अतुल्यमेघावीपण सिद्ध होते. व्यासांचे 'कुळाट्टेयान' असे दुसरेही एक नाव आहे.

असे मानले जाते की, व्यासांनी केवळ महाभारत रचले असे नव्हे, तर अठरा पुराणेही त्यांनीच रचली. काहीजण असेही मानतात की, त्यांच्या काही शिष्यांनी बातील काही पुराणे रचली आणि गृहदक्षिणेच्या रूपात त्याही रचनाकार म्हणून आपल्या गुरूंचे नाव त्याबरोबर जोडले.

व्यासांच्या काळकंडाभावात निश्चितपणे काहीच सांगता येत नाही; परंतु काही पंडितांचे असे म्हणणे आहे की ते साडेपाच हजार वर्षांपूर्वीचे असावेत.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

१. एनिफंटा लेणी कोठे आहेत ?
२. पंधराव्या शतकातल्या एका महत्त्वाच्या हिन्दू व मुसलमान दोन्हीही आपला मानत असलेला महत्त्वाचा तलाव ?
३. आपल्या देशातली पहिली महिला बांधकाम कोण ?
४. आपल्या देशात हुनरदारी काय वेगळा स्थापन झाले ?
५. आपल्या देशात पोस्टाचे तिकीट कोणता सुरू झाले ?
६. आपल्या देशातली जहाजे कायकारणे पहिली संस्था कोणती ? तिची स्थापना कोणो व कोणता केली ?
७. 'कॉमनवेल्थ दिवस' कोणता साजरा केला जातो ?
८. येशूला सुळावर चढवण्यात आले, तेव्हा त्याने आपल्या मातेची देखरेख कोणत्या शिष्यावर सोपवली ?
९. प्राचीन निबंधकारात ओम्ब टेस्टामेंट (नोव्हान कोणत्या आज्ञेचा स्तुत आहे ?
१०. क्रिस्ता हा कोणत्या देशाचा राष्ट्रीय ध्वज आहे ?
११. विमलाचा शोध लावणारे राहट बंधू लक्ष्मणसाहेब कोण होते ?
१२. 'अष्टांग नवकंद्य' ग्रंथ कोणता दिसला ?
१३. 'दि इंडिया विथ लेम्प' या नावाने प्रसिद्ध अण्णादुरी स्त्री कोण ?
१४. संयुक्त राष्ट्रांच्याचे पहिले मुख्य सचिव कोण होते ?
१५. 'ब्रिटिश एज' चे वर्तमान याफल्या रचनेत कोणाच्या लेखकाचे नाव काय ?

अुत्तर

१. एनिफंटा लेणी	१.८	१.८	१.८
२. पंधराव्या शतकातल्या एका महत्त्वाच्या हिन्दू व मुसलमान दोन्हीही आपला मानत असलेला महत्त्वाचा तलाव	२.४	२.४	२.४
३. आपल्या देशातली पहिली महिला बांधकाम कोण	३.४	३.४	३.४
४. आपल्या देशात हुनरदारी काय वेगळा स्थापन झाले	४.४	४.४	४.४
५. आपल्या देशात पोस्टाचे तिकीट कोणता सुरू झाले	५.४	५.४	५.४
६. आपल्या देशातली जहाजे कायकारणे पहिली संस्था कोणती ? तिची स्थापना कोणो व कोणता केली	६.४	६.४	६.४
७. 'कॉमनवेल्थ दिवस' कोणता साजरा केला जातो	७.४	७.४	७.४
८. येशूला सुळावर चढवण्यात आले, तेव्हा त्याने आपल्या मातेची देखरेख कोणत्या शिष्यावर सोपवली	८.४	८.४	८.४
९. प्राचीन निबंधकारात ओम्ब टेस्टामेंट (नोव्हान कोणत्या आज्ञेचा स्तुत आहे	९.४	९.४	९.४
१०. क्रिस्ता हा कोणत्या देशाचा राष्ट्रीय ध्वज आहे	१०.४	१०.४	१०.४
११. विमलाचा शोध लावणारे राहट बंधू लक्ष्मणसाहेब कोण होते	११.४	११.४	११.४
१२. 'अष्टांग नवकंद्य' ग्रंथ कोणता दिसला	१२.४	१२.४	१२.४
१३. 'दि इंडिया विथ लेम्प' या नावाने प्रसिद्ध अण्णादुरी स्त्री कोण	१३.४	१३.४	१३.४
१४. संयुक्त राष्ट्रांच्याचे पहिले मुख्य सचिव कोण होते	१४.४	१४.४	१४.४
१५. 'ब्रिटिश एज' चे वर्तमान याफल्या रचनेत कोणाच्या लेखकाचे नाव काय	१५.४	१५.४	१५.४

मागासलेला विद्यार्थी

परब्रह्मस्वामी सकलशास्त्रात पारंगत होते. दर वर्षी काही विद्यार्थ्यांना ते शिकवत असत, पण कोणत्याही शिष्याला एक वर्षापेक्षा अधिक ते आपल्याजवळ ठेवत नसत.

शिष्य गणनाथने स्वामीजवळ राहून शिष्य घेतले. पण त्यांना असे आश्चर्य वाटत होते की, आपल्याला अजूनही ज्ञात नसलेले बरेचक विषय या जगात आहेत! त्याला परब्रह्मस्वामींनी समजावून सांगितले की "बेटा, मला जितके काही माहीत आहे, त्यातले फारच थोडे मी तुला शिकविले आहे. राहता राहिली माझ्या स्वतःच्या ज्ञानाची गोष्ट. पण ते तर ज्ञान-समुद्रातल्या एका थेंबाइतकं आहे."

त्यावर्षी या गणनाथसह एकूण दहा शिष्य परब्रह्मस्वामीजवळ शिकत होते. स्वामींनी सर्वांना एकत्रच शिकवले. परंतु कुश नावाच्या शिष्याला मात्र त्यांनी सर्वांपासून निराळे ठेवले. तसे शिष्याला ते दिवसातून चार तास

शिकवत, तर एकट्या कुशला मात्र ते वाढ तास देत. गुरूचा हा 'सर्वता सुभ' इतरांना आवडला नाही. एके दिवशी सर्वांनी मिळून त्यांना याचे कारण विचारले.

"शिष्याला किती शिकवायचं, ते मी त्याच्या सामर्थ्यावरून ठरवतो." गुरूंच्या या भुलरापुढे सर्वजण निरुत्तर झाले. काही काळाने त्यांचा आग्रह सोडायला दिवसही जवळ आला.

परब्रह्मस्वामींनी आपल्या शिष्यांसमोर दहा बीजे ठेवली. ते गणनाथला म्हणाले, "ही बीजे आपल्या हातात एकत्र खुळखुळव. सगळी नीट मिसळून नंतर एक-एक करून सर्वाना वाटून टाक." तसे केल्यावर ते पुन्हा म्हणाले, "गणनाथने तुम्हाला एक एक बी दिवली आहे. मी त्यांना हातही लावलेला नाही. बरे गेल्यात की आपल्या परसत आपल्याला मिळालेलं बी पेरा, पायी देत रहा. एक महिन्याने तुम्हाला अंकुर फुटलेला आढळेल, आणि तीन महिन्यांनी

वीरा गावगोडे

त्याचं रोप होईल. महासहिन्यात त्यावर फुलं येऊ लागतील, पण या दहापैकी एकच बीज असं आहे, की त्याच्या रोपावर निळ्या रंगाचं फुल झुमलेलं, ज्याच्या घरी हे निळं फुल फुललं, त्याने ते 'मुद्दक्षिणा' म्हणून मना आणून घावं जा मला ते फुल देईल, त्याचं शिक्षण, ज्ञान चिरस्थायी होईल. मी शिकवलेल्या सान्या विद्या शाश्वत रूपात त्याच्या स्मरणात रहातील. अशी सुसंधी तुम्हापैकी एकालाच मिळेल. बाकी सर्वांना गेल्ल्या वाचन, मनन, चिंतन करत मिळवलेलं ज्ञान स्मरणात ठेवत रहाय लागेल."

गणनाथ काराज हात म्हणाला, "गुरुजी, यापेक्षाही मूल्यवान दक्षिणा वेष्ट्याची आमची

ऐपत आहे. फक्त हे एक फुल बँडन आम्ही मंतुष्ट का व्हावं?"

"वेढा कुठला? खरं ते फुल बावून घालू की पाझुर केंव्हा येईल, पावडल महिनाभर अगादरच समजेल, अशी शक्ती त्यात आहे ती शक्ती आज माझ्यात नाही, ते फुल इतरांना एक मावू फुल असलं, पण माझ्या नेव्हा ते 'जमोव फुल' आहे, माझ्या गुरूदा मला आदेश होता की - माझ्या शिष्याकडून मला मिळणार फुल माझ्या अपयोगी पडेल. म्हणूनच मी तुम्हा शिष्यांची मदत घेत आहे." स्वामीजींनी त्यांना सुरे स्पष्टीकरण दिलं.

सर्व शिष्य आपापल्या गावी पोचलं शिबपुरला पोळल्यावर घुस्नाथने आपल्या घराच्या परसाल बी पेरले. परमानन्दस्वामी सारळ्या खेळ गुरूकडून विद्या संपादन आल्यामुळे त्याच्या शिक्षणाबाबत चौकशी करायला अन् त्याला भेटायला गावचं लोक त्याच्या घरी आले

गुरुनाथच्या विद्येबाबत जाणून घेतल्यावर त्याच्यातल्या एका खेड्याने विचारलं, "हे शिक्षण अन् ज्ञान वगैरे बाबत सत्ता काहीच माहिती नाही. पण मला इतकं माझ कळतंय की गावात पाझुर केंव्हा होईल हे बाम्हनाला कळत नाही, त्यामुळे पिकणी तीट व्हा येत नाहीत. तेंव्हा तुझ्या ज्ञानाच्या मदतीन एवढी सोडू तू आम्हाला सांगू शकलास तर सगळं गांव तुला आभारी होईल, तुला सर्वजण मान देतील.

इतकंच काय, पण सर्वजण तुझी पूजा बांधू लागतील."

त्याचे जालण ऐकून गणनाथच्या मनात नाना तऱ्हेचे विचार बैसलं घालू लागलं. तापस्यस्त गुरूनी दिलेली फुल त्याला संतोषजनक वाटत नव्हती आता त्याला वाटू लागले की, "आपल्या झाडाला निळं फुल लागलं, तर ते घेऊन लागलीच त्यांच्याकडे जावे तसोल त्यापेक्षा गुरूजींना ती मुद्दक्षिणा न देता फुल आपणच खाऊन टाकलं तर सान्या विद्याशाश्वत रूपात आपल्या स्मरणान रहातीलच, पण गुरूच्या ज्ञानाहूनही थोड असणार आहे हे फुल पाझुर केंव्हा पडेल, ते या फुलाच्या साहाय्याने मी अगोदर जाणून घेईन, या ज्ञानामुळे मला प्रमिद्धि, गौरव आणि धनही प्राप्त होईल

त्या दिवसापासून गणनाथ रोज देवळात जाऊन भक्ति व अर्घ्यापूर्वक देवपूजा करू लागला त्याची एकच इच्छा अन् प्रार्थना असे की ते निळ्या रंगाचे फुल आपल्याच रोपावर फुलावे दिवस जात राहिले, कीतून अंकुर फुटला, रोप वाढले, यथाकाल त्यावर कळीही धरली, अन् एक दिवस तिचे फुल झाले शाश्वत म्हणजे त्यावर पांढरा किंवा अन्य कसला एवढासाचा ठिपकाही नसून, ते केवळ निळ्यासार रंगाचे टवटवीत फुल होतं

गणनाथच्या ज्ञानदाला पारावार भुरला नाही. त्याने फुल तोडले. पण ते तोडत

घालता घालता तो एकदम थांबला! 'आपली काही चूक तर होत नाही ना? हे फुल खरं तर मुद्दक्षिणा म्हणून नेवून घालला हवं' असा विचार त्याच्या मनात आला, अन् सदसद्विवेक बुद्धीशी जगडा सुरू झाला

'गुरूजींनी तरी कुशालाच विशेष रूपानं शिक्षण देऊन पक्षपात दाखवनाच की' आता देवाचीच माझावर खास कृपा असल्यानं निळ्या रंगाचं फुल त्याच्या बीजातून येव्हे, तर माझ्या बीजातून फुललय, तेव्हा त्या फुलाचा छरा हळदार तर मीच आहे, तेंव्हा ते खाऊन बद्दुत शक्ति मिळवण चूक होणार नाही" अशी स्वतःची समजूत घालून, त्याने ते फुल खाऊन टाकले.

बास! तं खाल्या खाल्या त्याच्या मनात पावसाबाबतचे विचार हंजी घावू लागले त्याला असे कळले की दोन दिवसात आपल्या गावात पाऊस पडणार आहे. बाबत बाबत गावपाटलाकडे जाऊन त्याने सांगितले, "पाटीलमहाशय! आपल्या गाववाल्यांसाठी साऱ्या ज्ञानाचा मी उपयोग केलाय. ज्ञानाद्वारे मला एक शक्तिप्राप्त झालीय शक्तीच्या आधारे आता कॅन्हा पाऊस पडेल हे मी सांगू शकतो येत्या दोन दिवसात आपल्या गावात पाऊस पडणार आहे."

तं बुन्याद्वारे दिवस होते अशा पेढी तर आतापर्यंत गावात कधीच पाऊस पडला नव्हता. त्यामुळे पाटलाने गणनाथच्या

सांगण्यावर विश्वास ठेवला नाही. तरीही त्याने ही बातमी गावकऱ्यांना सांगितली थोड्या लोकांनी त्यावर विश्वास ठेवला, तर काही लोकांनी गणनाथची चेष्टा केली

परंतु गणनाथच्या सांगण्याप्रमाणे बरोबर दोन दिवसांनी सरोवर शिवपुरमधे पाऊस पडला, त्या दिवसापासून त्याच्या परिस्थितीत आमुलाग्र फरक पडला, दोन तीन वर्षात तो गावातला सर्वात सनमान माणूस बनला. आपापल्या गावात कॅन्हा पाऊस पडेल हे विचारण्यासाठी त्या पंचक्रांतीतल्या सत्या सेठोपाड्यातली माणसे त्याच्याकडे येऊ लागली

अशातच एका वर्षी त्या सत्या मुखुळात दुष्काळ पडला, लागोपाठ दोन वर्षे पावसाने आपले तोंड नपवले. गणनाथने सर्वांना सांगितले की, अजूनही एक महिना कुठेच पाऊस पडणार नाही.

इतक्यात शेजारच्या गावचा एक माणूस येऊन पाटलला भेटला त्यावेळी गणनाथही तेथे हजर होता.

शेजारगावच्या माणसाला पाहून गणनाथला वाटले, की तो आपल्यालाच भेटायला आला आहे. बराही विचार न करता तो त्या गावकऱ्याला म्हणाला, "अरे, माझ्याकडे येऊन काय पायदा? दुष्काळ तर सर्वत्रच पडला आहे. जो पाऊस इथे पडला नाही, तो तुमच्या गावात कोठेच पडेल?"

पण मोठ्या विनयपूर्वक तो गावकरी म्हणाला, "महाशय, पाऊस कॅन्हा पडेल, पावसून प्रथम आपण सांगत होता. पण मावळी तुमचा अंदाज चुकलाय, आमच्या गावात एक महाशय आले आहेत. त्यांनी 'दोन दिवसांनी पाऊस येईल' असे सांगितले अन् बरोबर पाऊस पडलाही. तुम्ही त्यांना आपल्या गावची बोलावून घ्या."

हे ऐकताच गणनाथचा चेहरा पांढरा पडला तो विरोध करत राहिला; पण त्याचे काहीही न ऐकता गाववाल्यांनी त्या माणसाला आपल्या गावी बोलावलेच.

लोकांनी बोलावून आणलेल्या व्यक्तीला - कुशला पहारातच गणनाथ आश्चर्यचकित झाला त्याने कुशला सर्वकाही सांगून म्हटले, "आजपर्यंत माझ एकही अविष्य सेट ठरले नाही. मला तर असे वाटतंय की बाऱ्या कुल्या इथे येण्यात मुक्तीचाच हात असला पाहिजे"

अखेर हसून कुश म्हणाला, "शान्तगुरुजींचा हातही नाही अन् त्यांचा काही महिमा वरीही नाही. त्यांनी तर आपणा सर्वांना निष्कारंग्याच्या

फुलाचेच बी दिले होते आपल्या गुरुमत्तीची परीक्षा त्यांना पहारपची होती, ते फूल घेऊन कोणीच त्यांच्याकडे जाऊन गुरुदक्षिणा म्हणून अर्पण केले नाही मीच फक्त एकटा त्यांच्याकडे गेलो ते माझ्यावर फार प्रसन्न झाले अन् अचानक पाऊस पाहण्याची बजब शक्ती त्यांनी मला दिली या शिवाय त्यांनी मलाच ते फूल चांगले चावून खावला लावले. या विद्येचा दुरुपयोग न करण्याचा सल्ला त्यांनी मला दिला, त्यामुळेच आपल्यात पाऊस पाहण्याची शक्ती आहे असे मी कोणातही सांगित नाही. जनतेची जमेल तितकी सेवा करून मदत करत असतो मी त्यांना."

हे ऐकून गणनाथ विचारात पडला. अगता त्याला कळत चुकले की ज्याला त्याला त्याच्या योग्यतेप्रमाणेच ज्ञान प्राप्ती होत असतं. तसे तर सर्वांनाच समान शिक्षण मिळावे होते; पण एकट्या कुशमधेच एकाग्रता होती. इतरांच्यात तिचा अभाव होता. यामुळेच इतर शिष्य ज्ञानार्जनात मागे राहिले. हे सत्य जाणून आता गणनाथला पश्चात्ताप वाटू लागला.

आर्याकीची परीक्षा

कलिंगदेशाच्या वृद्ध मंत्र्याच्या आकस्मिक मृत्युमुळे राजा कीर्तिवर्धन समोर कठीण समस्या अशी राहिली. कलिंग हा केवळ विशाल देश होता एवढेच नव्हे, तर ते एक सुसंपन्न राज्यही होते. त्याच्या अनेक वैशिष्ट्यामुळे आसपासच्या राजांवर त्याचा एक दबदबा निर्माण झाला असून, प्रत्येकाला या देशाबद्दल आकर्षणही वाटे, कसेही करून हे राज्य आपल्या ताब्यात यावे यासाठी प्रत्येक जण आतुर होता, अन् यामाठी ते सर्व योग्य संधीच्या शोधान होते असे राज्य सुस्थिर ठेवण्यासाठी अन् सुचारू पद्धतीने चालवण्यासाठी सुयोग्य व दक्ष अशा महामंत्र्याची आवश्यकता असत, अन् त्याला चतुर व राजतन्त्राबाबत पूर्णतया माहीतगार असणे जरूरीचे असते.

सुत महामंत्री हा केवळ प्रतिभावानच नव्हे, तर खूपच अनुभवही होता त्याच्या मारखा कोणी सुयोग्य माणूस राजाला

राजधानीत आढळला नाही.

खूप विचार केल्यानंतर कीर्तिवर्धनने राज्यात एक दंबवी पिढवली. दंबवीच असे जाहीर करण्यात आले की, "कलिंगदेशचा मंत्री बनण्यासाठी एकायोग्य व समर्थ व्यक्तीची आवश्यकता आहे त्याने बुद्धिमान, प्रतिभावान व ज्ञानी असणे जरूरीचे आहे, ज्याच्या चेहऱ्यावर तेज असेल व ज्याला शहाताच 'महामंत्री' म्हणून रुबावदार वाटतील अशाच व्यक्तीने आवेदन पाठवावे. त्याच्या योग्यतेची परीक्षा पाहून निवड केली जाईल."

महामंत्री बनण्यासाठी चतुर, बुद्धिमान, प्रतिभावान वगैरे असणे जरूर हो गोष्ट ठीक, परंतु चेहऱ्यावर तेज व कांति असावी ही अट ताम्रिकाना फारशी रचली नाही. पण याकडे राजाचे लक्ष वेधायचे धाडस मात्र कोणालाही नव्हतं

परं तर कलिंगवंशात प्रतिभावानांचा

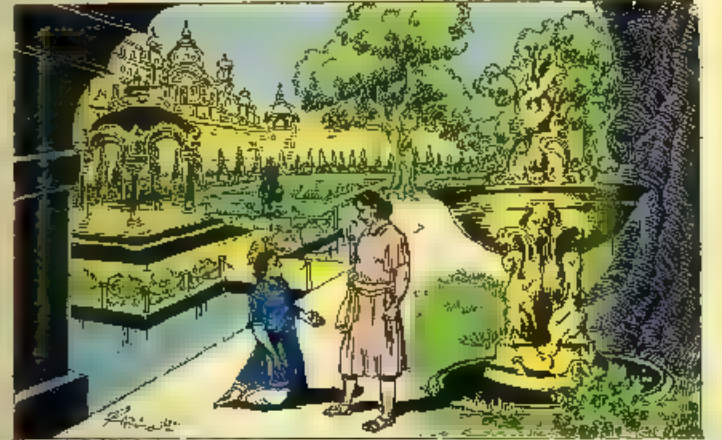
दुष्काळ अजिबातच नव्हता परंतु तेज व चमक यांचा जा अद्वैत दंबवीच होता, ते गुण नसल्यामुळे अनेक बुद्धिमान व प्रतिभासंपन्न माणसे मंत्रीपदासाठी पट्टेईतात, जे स्वतः ला पूर्ण योग्य समजत होते, असे काही अुमेदवार राजाला भेटलेही; परंतु त्याला ते आवडले नसल्याने सर्वजण निराशा होऊन परतले

त्याच राजधानीत श्रीधर नावाचा एक बुद्धिमान, चलाख व प्रतिभासंपन्न माणूस होता त्याने शास्त्रांचे सखोल अध्ययन केले होते राजनीति शास्त्रातही तो पारंगत होता. राज्य शासनाची पद्धत त्याला अुत्तम प्रकार अवगत होती त्याच्या योग्यतेच्या परीक्षेत आपली निवट होईल याबद्दलही त्याला खात्री होती, परंतु मुख्य धडचण होती, ती त्याच्या

चेहऱ्याची तो कुरूप होता रंगाने एकदम काळा असून त्याच्या चेहऱ्यावर देवीचे व्रणही होते तरीही श्रीधरने मंत्रीपदासाठी पयल करायचे ठरवलं त्यासाठी त्याने एक योजना बनवली चल्या सकाळी राजा आपल्या सोस अध्यानात फिरत असताना, तो त्याला भेटायला गेला.

त्यावेळी अुद्यानाचा पहारकरी कोणाशी तरी बोलण्यात बुलला आहे, असे पाहून त्याने सरळ अंत प्रवेश केला, राजाच्या डोक्यावर त्यावेळी कुकूटही गप्पला, अन् अगावरचे कपडेही भजरती वगैरे नव्हते, अगदी साध्या नेवात तो तेथे शतपाभुनी करत होता

श्रीधर सरळ राजाकडे न जाता तेथे झाराना पाणी घालण्याच्या माळ्याकडे जाऊन त्याला

काकुळतीने विनवू लागला, "महाराज आईबापांच्या मृत्यूनंतर मी अनाथ झालेय. भुकेने प्राण त्याकुळ झालेत माझे, कृपा करून एकादी बारकीशी नोकरी द्या ना मला!" राजा काहीना समजून श्रीधरजवळ गेला व त्याने निचारले, "कोणत्या देशचा आहेस तू?"

श्रीधर झुतरला, "मी कलिंग देशचाच आहे महाराज!"

"थो देशचा नागरिक आहेस, अन् देशचा राजा कोण आहे, हे नाही माहीत तुला? मी आहे राजा अन् ज्याच्या समोर मयावया करत आहेतना, तो आहे दयला माझी, समजलं?" राजा म्हणाला

श्रीधरनेताबडतोब राजाला लवून तमस्कार करत म्हटले, "असा असावी महाराज मी आजपर्यंत आपणाला पाहिलं नव्हतं ना, म्हणून अशी चूक झाली. आपल्या डोक्यावर आत्ता मुकुट ताही अन् अगारची वस्त्रही बदलली नाहीत, म्हणून ओळखल नाही मी आपल्याला हा माझी कसा मुंचाविच अन् तगडा आहे, पांच शरीरही चांगलं मजकृत दिसतय, मिथ्याही

कसा भरपूर अन् पित्तदार आहेत, डाळेही याचे छान चमकदार आहेत, त्यामुळे बालाच राजा समजला मी, आपला वपमान करायचा बुद्देश नव्हता माझा."

श्रीधरचे हे स्पष्टीकरण ऐकून राजाला आपल्या दवडीचा मजकूर लक्षात आला त्याला कळून चुकले की, 'मन्वीपदासाठी बुद्धी आणि प्रतिभा असणं पुरेचं आहे, त्या पदासाठी त्याची रूपरेषाही आकर्षक असायची काही गरज नाही,' अन् हसतच राजा म्हणाला, "मन्वीपदासाठी दिलेल्या रवडीच्या मजकूरानेला दोष तू मला चातुर्पणे दाखवून दिता आहेस. तुझ्यासारख्या बुद्धिमत्ताला साधारण नोकरीच का? तू मन्वीपदासाठी अर्ज कर. आता मी मन्वीच्या रूपावाबतची अट मागे घेत आहे, तेंव्हा मुचा होण्याच्या योग्यतेच्या प्ररीक्षेत आपलं धाय्य आजमावून पहा."

दुसऱ्या दिवशीच्या प्ररीक्षेत श्रीधरचीच निवड झाली अन् तो महामन्वी बनला, राजाला भुतमातम अप्रयुक्त सहा दंत राहून एक 'समर्थ मन्वी' म्हणून तो नावारूपाम आला.

महाभारत - ७

भीमाला भोगेच्या डोहात टोकले गेलं आणि तो बेट पाताळात पोचला. धर्मराजाला स्थावधूल काहीच माहीत नव्हते, त्याने भीमाला खूप शोधले; पण त्याचा काहीच पत्ता लागेना. दुयेंधनाला विचारले, तेंव्हा तो झुतरला, "भीम केव्हाच नगरात परत गेला." धर्मराज लगेच हस्तिनापुरात गेला अन् त्यानं मारुत कुन्तीकडे विचारणा केती पण तिच्याकडूनही त्याला नकारात्मक सुत्तर मिळाले.

"यंग्या तटावर विश्रान्ती घेत पडलंला तर मी त्याला पाहयला, पण नन्तर तो कुठेच दिसला नाही, त्याला शोधायचे भाडं सारे प्रयत्न विफल झालेत, कळत नाही, कुठे गेला

असावा तो?" चिन्तित स्वरात धर्मराजाने कुन्तीला सांगितलं

तं ऐकून कुन्ती फार दुःखी झाली, ती धर्मराजाला म्हणाली, "तू अन् तुझे नाकी भाऊ मिळून चारी दिशांना त्याचा शोध घ्या." नन्तर तिने विदुरांना बोलावून घेवून म्हटले, "भीम आपल्या भावांबरोबर प्रमाणकोरी तीर्थविरंगलगाता पण अजून तो परत आलेला नाहीय, दुयेंधन त्याचा फार द्वेष करत असतो, मला भीमी वाटतय की, त्यानं तर त्याला मारून नसेल ना टाकलं? देव करे अन् माझी ही भीती खरी न ठरे."

"बर झालं, ही गोष्ट तुम्ही प्रथम माझ्या- जवळच बोललात पुन्हा कधी अन्य कोणाशी

द्रोणाचार्याची कथा

बाबटल बंकार राजव जोतू नका. दुर्योधन अत्यन्त नीच अन् दुष्ट आहे ही गोष्ट त्याच्या कानावर गेली, तर तो इतर भावांनाही मारून टाकेल, तेव्हा अश्वी चूक पुन्हा करू नका. नुम्हाला दुःख करायची गरज नाही, कारण भोमावर अस काही सकट येण शक्य नाही, तो नक्कीच कुठेतरी सुरक्षित असला पाहिजे मुलांना दीर्घ आयुष्य आहे तुमच्या' त्यांच्या कंसालाही कोणी धकालावू शकणार नाही. ' या शब्दात कुन्तीचे सांगत करून विदुर निघून गेला.

तिकडे श्रीम नागलोकात आठ दिवस मजेत झोपून राहिला. तो जेव्हा जागा झाला, तेव्हा त्याच्या नशात आले, की आपण

नागांच्या सहवासात आहोत. नाग त्याला म्हणाले, "ध्यायलेला विष्णुस नू बुत्तम प्रकारे पन्नवला आहेस, आता तुला इजावर हत्तींच बळ प्राप्त झालेले आहे आता बुद्धन गंगाप्रान्त कर आणि जाभून आपली माता व अधुना येत."

भीमाने गंगेत स्नान केले, नागांनी त्याला नवीन वस्त्रे घालायला दिली, त्याला अन्नम भोजन दिले, आणि अनेक आश्चर्यांनी त्याला सजवले. नन्तर एका नागाने त्याला आपल्या खांद्यावर बसवून प्रमाणकोटी स्थळाच्या एका भुपवनात एकदाच सोडून दिला भीमाने मोठ्या भीमाने त्या नागाचा निरोप घेतला आणि तो हस्तिनापुरी पांचला, माता कुन्ती व बडील बन्धु धर्मराज यांना त्याने प्रणाम केला अन् बाकी भावांना मिठीत घेतले

तो परत आल्याने सवेजण निश्चिन्त झाले भीमाने कुन्तीला दुर्योधनाने आपल्या खाण्यात वीष कसे मिसळले, अन् बेशुद्धावस्थेत लतावेलींनी हातपाय बांधून गंगेच्या वेहात कसे बुडवले वधैर आपल्यावर गुदरलेला प्रसंग सविस्तर वर्णन करून सांगितला. नागलांकात आपल्याला आलेला अनुभव व नागांची प्रेमळ वागणूक याबद्दलही सांगितले. दुर्योधनाच्या दुष्टपणाबद्दल कुन्तीला फार वाईट वाटले अन् त्याची भीतीही वाटली, वण आपला मुलगा सकुशल परत आल्याचा आनन्दही वाटला. कौरव पांडव राजपुत्रांना धनुर्विद्या

शिकण्यासाठी कृपाचार्याकडे पाठवण्यात आले. भीष्मानेच याबद्दलची सारी व्यवस्था केली, काही दिवस राजपुत्र कृपाचार्याजवळ शिकले, नन्तर हस्तिनापुरी आलेल्या द्रोणाचार्यांना भीष्माने त्याचा गुरु बनवले.

द्रोण हे भरद्वाज नावाच्या ऋषीचा पुत्र होते. त्यांनी प्रथम सर्ववेदविद्याशिकून घेतल्या न नन्तर त्यांनी अग्निवेश नामक गुरूजवळ राहून धनुर्विद्या शिकून घेतली, व अग्नेय आदि विविध अस्त्रे प्राप्त करून घेतली

अग्निवेशजवळ त्याचेवेली दुसराही एक शिष्य शिकत होता, तो हाता पांभालराजा वृषतचा पुत्र द्रुपद. द्रोणाचार्य व द्रुपद एकाच गुरूजवळ शिकत असल्याने दोघांच्यात दाट मैत्रीमन्ध्र निर्माण झाले होते

काही दिवसांनी पांचाल राजा वृषतचे वेहावतान झाले व द्रुपद पांचालच्या सिंहासनावर बसला, या अवधीत द्रोणांचे पिता भरद्वाज ऋषीही मृत्यु पावले होते. त्यांच्या मृत्यूनन्तर द्रोणांनी कृपाचार्याची बहीण कृपी हिच्याशी विवाह केला त्यांना झालेल्या पुत्राचे नाव होते अश्वत्थामा.

आपल्या कुटुंबाच्या अुदरनिर्वाहामाठी द्रोणांना काही अर्थार्जनाची आवश्यकता निर्माण झाली, परशुराम ब्राह्मणामा अुदारहस्त दान देत असल्याची बातमी त्यांनी ऐकली व साक्षात आशेने ते परशुरामाकडे गेले.

परन्तु परशुराम द्रोणांना म्हणाले, "पुत्र, माझ्याजवळजे काही होत ते सर्व मी ब्राह्मणांना दान दिले सारी भूमीही मी कश्यपाला दिली

गणप्याजवळ आता शस्त्रांशगय काणही शिल्लक नाही ”

दोष म्हणाले, “ती शस्त्रच मला दान करावी ”

आपल्याजवळची सर्व शस्त्र परशुरामानी द्रोणांना दिली व ती चालवण्याचे शास्त्रोक्त शिक्षणही दिले. त्याच बरोबर त्यांचा बुफबांग कसा करायचा ह ही दाखवले

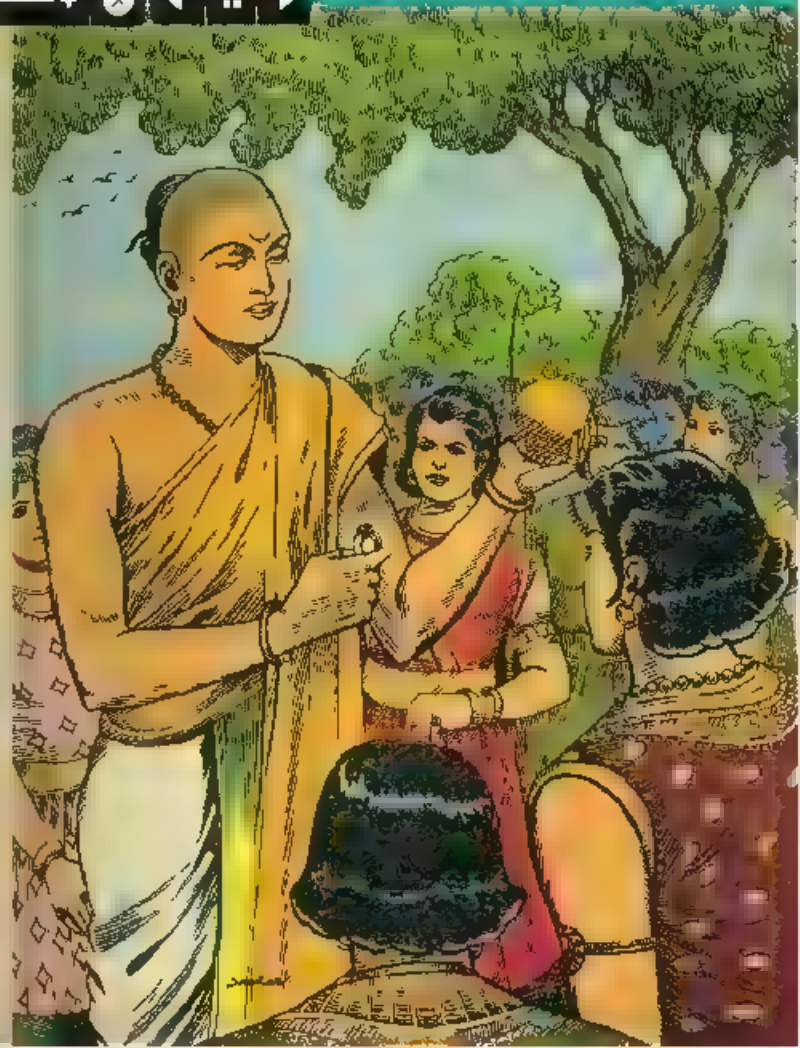
यानंतर द्रोण आपला सहपाठी द्रुपद याच्याकडे मदत मागण्यासाठी गेले, परंतु राजा जनन्यावर द्रुपद घमंडखोर बनला होता. द्रोणांना पाहून त्यांची चेष्टा मस्करी करत तां म्हणाला, “तू कोण आहेस, ह साहीत नाही मला. चल, पातू लाग हयूय!”

अपमानित द्रोण तेथून हस्तिनापुरला परत आले अन् मेहुण्याकडे राहून अज्ञात जीवन जगू लागले. कौरवकुमार एक दिवस नगराबाहेर चेंडू खेळत असताला चेडू एका विहिरीत पडला. तो बाहेर काढणे त्यांना जमेना त्याच वेळी द्रोण तेथून जात होते. कौरवांनी त्यांना आपला चेंडू काढून देण्यासाठी विनवले.

‘मुलांनो, तुम्ही तर भरतवंशज आहात, कृपाचार्यांचे शिष्य आहात. एक साधा चेंडू विहिरीतून काढून तुम्हाला असाध्य ज्ञानय? हे पहा, मी आता आपली अंगठी विहिरीत टाकतोय. नीट पहा ह, आता अंगठी अन् चेडू दोन्हीही बाहेर काढून दाखवतां.” असे म्हणत द्रोणांनी एक वार विहिरीत बोकावून पाहिले अन् हंसत हंसत अंगठी विहिरीत टाकली

धर्मराज पटकन द्रोणांना म्हणाला, “आहोणोतस, आपण जर हे काम करून दाखवलंत, तर कृपाचार्य आजोवन आपल्या भोजनाची सोय करतील.”

“पहाच मी त किती लीनया करून दाखवतां.” अस म्हणून द्रोणांनी धनुष्य व बाण हातात घेतले एक बाण मारून त्यांनी तो चेंडूत घुसवला, अन् नंतर बाणाच्या शेपटीत दुसरा बाण अशा प्रकारे बाण-मारत चेंडूपासून विहिरीच्या फाटापर्यंत बाणांची एक मानिका तयार झाली, अन् तिच्या साहाय्येने त्यांनी रंग बर खेळून घेतला. ते पाहून मुले

आनन्दाने ओरडली अन् टाळ्या वाजवले म्हणू लागली, "आता अंगठीही दाखवा ना काढून."

एक मन्त्र म्हणून अंगठीवर नंग धरून त्यांनी बाण सोडला व चेंदूप्रमाणेच अंगठीही काढून दाखवली.

द्रोणाची ही अद्भुत धनुर्विद्या पाहून मुले अवाक होऊन गेली? सर्वांनी एकदम त्यांना नमस्कार करून म्हटले, "स्वामीजी, आजवर आम्ही अक्षी अद्भुत शक्ति कुठे पाहिलीच नाही आपण कोण आहात? आम्ही आपली काय सेवा करू?"

"तुम्ही अजून लहान मुलं आहात, माझी काय सेवा करणार तुम्हा? माझा विषय विसरून

जा अन् आपला बोट पुन्हा चालू करा. पण हा, ही गोष्ट आपले आजोबा श्रीधर यांच्या कानी माय नकी घाला ही!" द्रोण म्हणाले.

बालकांकडून श्रीधराना हे गोष्ट समजली. द्रोणाचे सादर स्वागत करून त्यांनी विचारले, "आपण हस्तिनापुरी का आला आहात हे जाणू शकता काय मी?"

आपला पूर्व वृत्तान्त सांगून द्रोण म्हणाले, "माझ्या पिण्याचा आदेश होता की, मी कृपाचार्याच्या बहिणीशी विवाह करावा अन् आदेश देवून त्यांनी फलोक गाठला मी पित्याची आज्ञा पाळली, अन् अश्वत्थामाचा पिता बनलो. माझ्या मुलाने लहानपणी मी इतर मुलांप्रमाणे मलाही पायीच दुध हवें प्यायला, मी काहीच कमवू शकत नव्हतो, म्हणून मुलाच्या दुधात पीठ मिसळून तेंच दुध म्हणून त्याला प्यायला देत राहिलो. माझं दारिद्र्य पाहून अन्य आश्रम वासीयांनी माझा धिक्कार केला, तेव्हा मला माझा महाध्यायी द्रुपद याची आठवण झाली लहानपणी तो मला म्हणत असे की 'मी राजा झालो, मी राज्य-वृद्ध्यास्वाश्रोन करीन मी त्याच्याकडून काही मदत मिळवणंसाठी पांचाल देशी गेलो मी आपली मैत्री अन् लहानपणाच्या दिवसाची द्रुपदाला आठवण विनी, पण 'हं, एका दरिद्री माणसाची अन् राजाची कसली आलीय मैत्री!' थसं म्हणून माझी तर बुडवली. त्याने तर मला ओळख

वाखावायचीही अनिच्छा व्यक्त केली अन् म्हणाला, 'अुपाशी असलास, तर एक वेळचं जेवण जेवून जा.' माझा अभिमान यामुळे दुखावला गेला आणि आपली पत्नी अन् मुलाला बरोबर घेऊन कुरुदेशी आलो आहे. आपण बोलावलेलं म्हणून भेटायला आलोय, मला काय आज्ञा आहे, ती सांगावी."

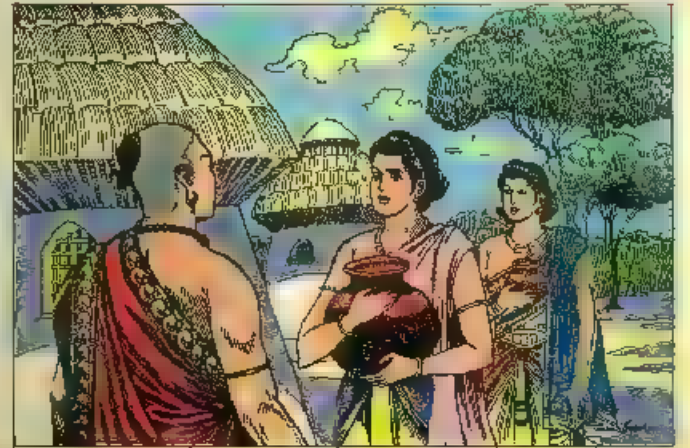
"आपण कुरुदेशात आप्पामुळे माझ्या नातवंडांचं कल्याण झालं आहे, मी तर म्हणून की हं त्यांचेच अहोभाग्य आहे आपणासाठी मी सर्व सांयीची व्यवस्था करून देतो, आपणालाच सम्राट मानून आम्ही आपलं आज्ञापालन करू." श्रीधरविनयाने म्हणाले वही दिवसात कौरव-पांडव राजकुमारांना द्रोणाच्या सुपुर्त करण्यात आले.

सर्व मुलांना समोर बसवून द्रोण म्हणाले, "धनुर्विद्या शिकून झाल्यवर तुम्हाला माझ एक काम करावं लागेल, "यावर कोणी काहीच बोललं नाही पण पटकन बुडून अर्जुन म्हणाला, "गुरुदेव, आपण म्हणालं ते मी करीन."

फार प्रसन्न होऊन द्रोणांनी अर्जुनाला आलिंगन देत त्याच्या मस्तकाचे अनेकदा अवघ्राण केले.

द्रोणांजवळ केवळ कौरव-पांडवच नव्हे, तर हस्तिनापुरातले अन्य यादवही धनुर्विद्या शिकायला येत.

सूतकडे वाढलेला कर्णही द्रोणांचा शिष्य होता त्यावेळेपासूनच दुर्योधनाला कर्ण फार आवडू लागला होता जेव्हा जेव्हा मंथी सापडेल, तव्हा-तव्हा तो पांडवाची चेष्टा मस्करी करी,

त्यांचा अपमान करी.

शस्त्रविद्येत अर्जुनच सर्वात श्रेष्ठ असल्याने द्रोणाची खात्री होली, की तोच धनुर्विद्येतही सर्वश्रेष्ठ बनेल.

द्रोण कधीकधी एक काम करीत. सर्व शिष्यांना घट देऊन ते पाणी वाणाकला सांगत. आपला पुत्र अश्वत्थामा याला मोड्या वांडाचा घट देऊन इतरांना मात्र लहान तोंडाचे घट देत. अश्वत्थामाचा घट लवकर भरे व तो सर्वांचा अगोदर परत येई तेवढ्या अवघोत ते त्याला धनुर्विद्येचे काही खास पाठ देत.

अर्जुनाने ही गोष्ट ओळखली आणि चरणास्त्राच्या मदतीने आपला घटही लवकर भरून तो अश्वत्थामा बरोबरच द्रोणाकडे हजेरी लावू लागला. त्यामुळे खास शिकवण्यात येणारी सारी धनुर्विद्या अर्जुनालाही शिकायला मिळाली. यामुळे अश्वत्थामा मनेमन अर्जुनाचा द्वेष करू लागला.

एके दिवशी सर्वजण द्रोणांच्या घरी असून रात्री भोजन करत होते. जोरदार वाऱ्याच्या

झोताने दिवा विझला. पणु शो जन करण्यात काही अडचण आली नाही. अर्जुनाच्या मनात यावरून विचार पोहोचू लागले. "सवयीमुळेच तर आपण अंधारातही नीट जेवू शकत आहात मग अंधारात धनुर्विद्या अभ्यास का होवू शकणार नाही?"

एके दिवशी रात्री धनुष्याच्या टण्टकाराने द्रोणाचार्यांची सोपमोड झाली. भुठून पाहिले, अर्जुन धनुर्विद्येचा अभ्यास करत होता. आनन्दाने अर्जुनाला मिठीत घेत ते त्याला म्हणाले, "बेटा, मी तुला धनुर्विद्येत अजगाध्य बनवीन. त्यात गुह्याहारा प्रवीण कोणी होवूच शकणार नाही."

द्रोणांशी आपले वचन पाळले. अर्जुनाला त्यांनी रथ, हत्ती, घोडे वगैरेच्या घेयात खुबे राहूनही आणि कसे चालवावे हे शिकवले. गदायुद्ध अन् छत्रयुद्धही त्याला शिकवले. अशाप्रकारे युद्धाव्हलची सारी रहस्ये त्यांनी अर्जुनाला शिकवली व तो त्या सर्व कलात पारंगत झाला.

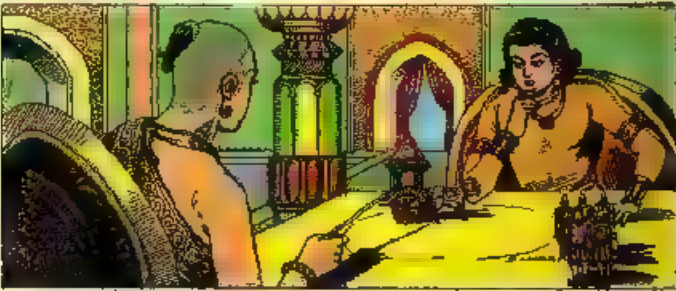
सुंदर युक्ती

गौ गैरची गोरी फार भांडसोर बाई होती. पैशाची हावही तिच्यात बरा अधिकच होती. काही कमावण्याचे चातुर्य तर तिच्यात नव्हतच, पण काटकसरीने रहाण्याचंही तिचा जमत नसे. पदरी दोन मुले होती. मुले लहान असतानाच तिचा नवरा मरून गेला होता. बुरली-सुरली जमीन विकून तिने मुलांना वाढवले. नुकतेच तिने आपली मुलगी लक्ष्मी हिचे लग्नही अुरकून घेतले होते. आता काही अडचण असली तर ती फक्त मुलगा गोपाळ याच्या लग्नाचीच.

गोपाळ चांगला शिकलासवरलेला असून एका सरकारी कचेरीत कामालाही लागला होता. त्याच्या ना नोकरीचे निमित्त पुढे करून वधूपक्षाकडून जास्तीत जास्त हुंडा बृकलायचा तिचा बेत होता. तिची इच्छा होती की हुंडा म्हणून मोठीशी रक्कम हाती आली, की पुन्हा पयावर पाय टाकून आरामात अुरले-सुरले

आयुष्य कंटावे, म्हणूनच स्वच्छ घेईल त्याला ती पैशांच्या कसोटीवर जोडून पाही. तिने धागिनलेनी रक्कम देण वधूपक्षाला शस्त्र होत नसल्याने अर्जून विवाहाचे जमत नव्हते.

असा होता आईचा स्वभाव अन् विचार करायची पद्धत. पण स्वतः गोपाळच्या आशाआकांक्षा मात्र अगदीच निराळ्या होत्या. ज्या गल्लीत त्यांचे घर होते, त्याच गल्लीत थोड्या अंतरावर निर्मला नावाची मुलगी राहत असे. त्याची तिच्याशी विवाह करायची इच्छा होती. निर्मला बुद्धिमान व चुणचुणीत असून मोठी सहनशीलही होती. परंतु तिच्या घरची आर्थिक स्थिती बेताम जात असल्याने तिच्याशी आपले लग्न होणे कठीण आहे, हे गोपाळ ओळखून होता. या शिवाय निर्मलाच्या वडिलांशी गोपाळच्या आईचे गौरीचे चितुट होत. दोघांच्यात नेहमी भांडण होत असे. दोघे एकमेकांचे कट्टर दुश्मन होते, त्यांचे शत्रुत्व

जानकी खेडकर

रासेतल्या निखा वासारले होते, कधी भडकेल काय नेम? या दोन्ही कारणांमुळे हे नम्र गोपाळला केवळ स्वप्नासारखेच वाटे.

बराच काळ गोपाळ या बडचणीवर अपाय शोधत राहिला. एक दिवस निर्मलेला एकान्तात भेटून तो तिला म्हणाला, "माझ्या आईचा स्वभाव किती वाईट अन् खाटेचा असना; पण शेवटी ती आईच आहे ना माझी? तिच्यात बदल व्हावा इतकी फक्त देवाजवळ प्रार्थना करू शकतो मी. माझ्या असहाय्य परिस्थितीत तू मदत केलीस तरच आपला विवाह होऊ शकेल. मी तुझ्याशी विवाह करून तुझे व्हावं, अशी तुझी इच्छा असेल, तर मला तुझा सहकार्य हवं. तुझं माझ्यावर खरंच प्रेम असेल अन्

माझ्याशी लग्न करायची इच्छा असेल, तर तूच एकादा अपाय शोधून काढ."

गोपाळ आपल्या आईसरचा स्वच्छ स्वभावाचा नाहीय, त्याचा शान्त स्वभाव तिला आवर्षक वाटला. लग्नाला आपली संमती देत तिने आपले मस्तक झुकवले अन् हळूच म्हणाली, "अपाय काही शोधून काढता येईन, पण तो अमलात आणताना सासूबाईंना थोडा तरो त्रास हाईलच; त्यांचं मन दुखवावं लागेल."

गोपाळ हसत म्हणाला, "मला एवढं कळतंय की आजार अडेलतद्दू असेल तर गोड औषध देऊनच ठीक केला पाहिजे, असा हट्ट अप्रयोगी नाही. कडू औषधांचा बुध्दयोग करायचा तुला अधिकार आहे."

त्याच्या बोलण्यावरून तो आपल्यावर किती प्रेम करतोय हे पाहून निर्मला सुखावली. मनोमन तिने त्याला धन्यवाद दिले. त्याच्याकडे कुतझतेने पहात ती म्हणाली, "जमेन तितक्या लवकर काही युक्ती शोधून काढीन अन् तसे कळवीन."

यानंतर दोन तीन दिवसांतच निर्मलाने आपल्या वडिलांशी सल्लामसलत करून एक योजना बनवली. गोपाळनेही तिला आपली संमती दर्शवली.

यानंतर एका आठवड्यातच एक विचित्र घटना घडली. एक दिवशी सकाळी निर्मला अंगणात सडा घालायला गेली असताना एक वृद्ध सावु समोर वेशुद्ध पडलेला तिला दिसला.

गावडतांब आपल्या आजाना बोलावून त्या दोघांनी मिळून साधूला घरात नेले, त्याची सेवा-शुश्रूषा केली.

दोन दिवसात साधू बरा झाला अन् हळूहळू त्याचो माहितीही मिळत गेली.

साधूचे नाव हीतं करुणाकर. त्याचं वयही हातें चांगलं एकरी पंचवीस वर्षांचं गेली एकरी दहा वर्षे तर तो हिमालयात एकान्त जीवन जगत होता, त्याला खूप शक्तीही अवगत झाल्या दोन वर्षांत तो निर्वाण प्राप्त करणारा असून, आपल्या गुरूंच्या आदेशानुसार या जवळीत तो आपल्या शक्ति पुण्यवान व दयाळू लोकाना समर्पित करणार आहे. या कामासाठीच तो पायी निघालेला आहे. दमणुक अन् म्हानारपयामुळेच तो निर्मलाच्या घराच्या अंगणात वेशुद्ध पडला.

गावभरात वृद्धस्वदलचे हे वर्षन सर्वांना थोड्याच वेळात समजले, काही गावकरी फळे फुले घेऊन त्याच्या दर्शनाला आले. एक दोन चांगल्या लोकांना त्याच्याशी बोलायचीही मधी मिळाली. त्यांच्यातलाच एक होता गौरीच्या घरासमोरचा भाणूस गंगाधर. त्याच्यावर साधूची कृपावृष्टी झाली अन् त्याने गंगाधरला वचन दिलं की, "तुला मी एकाद्या शक्तीचं रहस्य सांगिन"

ही गोष्ट गौरीच्या कानी पडली. प्रथमतिला निर्मलाचे वडील रामयांच्या घरी जावचा संकोच वाटला, परंतु साधूचे वर्णन घ्यायची ती इच्छा

असल्याने तिने त्यांच्या घरी जायचा निश्चय केला. तिला साधूला विनंती करायची होती की, त्याने आपल्या घरीही पावे. साधू घरी जाला तर त्याची सेवा करून त्याच्याकडून एकादो शक्ती प्राप्त करून घ्यायचा तिचा नेत होता.

ज्यावेळी गौरी रामच्या घरी पोचली, तंन्हा तिला साधूचे दर्शन होणार नाही अने कळले. कारण त्यावेळी तो निर्मलेला कोणतासा मन्त्रोपदेश देत होता. तिचा पिता राम याच्याकडून गौरीला कळले की, साधू तिला महालक्ष्मी मंत्राचा अपदेश देत आहे. या वर्षी एकदाच येणाऱ्या पौर्णिमायुक्त भूल नक्षत्रावर अन् तेही शुक्रवारी त्या मन्त्राचा अुच्चार आट

तिची मला आग्रहाची विनंती आहे, की मी तिचा गुरू असल्याने त्यावेळी नकी हजर असावे, अन् माझ्या अद्यक्षतेबाली पूजेचा कार्यक्रम संपन्न व्हावा, त्यावेळी मी नकी तुमच्या घरी येईन.” पुन्हा एकदा साधूला विनयपूर्वक नमस्कार करत गौरी म्हणाली, “आपली कृपा स्वामी! माझी एक लहानशी इच्छा आहे.”

“बोल, काय इच्छा आहे तुम्ही?” साधूने विचारले.

“आपली प्रिय शिष्या निर्मला, हिच्यावर लहानपणापासून फार प्रेम आहे माझे, तिच्या आपलो मूल करून घेण्याची फार इच्छा आहे माझी. पण तिच्या बाप मला मान देत नाही.”

गौरी म्हणाली.

गौरीचे बोलणे ऐकून साधु बोडा वेळ डोळे मिटून राहिला. नंतर तो म्हणाला, “गोपाळ हा तुम्हाला एक मुलगा असून हल्ली सरकारी कचेरीत काम करतोय. बरोबर ना?”

“होय स्वामी.” गौरी आनन्दाने झुचली.

बाहेर कसल्याशा कामात असलेल्या रामला साधूने आपल्याजवळ बोलावून म्हटले, “राम, या गौरीचा मुलगा फार चांगला अन् सद्गुणी आहे. तुम्हा निर्मलासाठी अगदी योग्य आहे तो.”

राम हात जोडून म्हणाला, “आपली भक्ता मला शिरोधार्य आहे स्वामी!”

एक महिन्याच्या आतच गोपाळ व निर्मला यांचा विवाह साजरा झाला. निर्मला आता आपल्या पतीकडे राहण्याला आली. आल्याबरोबर तिने मजूर लावून घराचे पारू साफ करून घेतले आणि तेथे विविध प्रकारचे भाजीपाल्याचे बी पेरले. परसाच्या एका कोपऱ्यात तिने एक गोठाही बनवून घेतला अन् दोन म्हशी खरेदी करून तेथे बांधल्या आणि ती दुचाचा व्यापारही करू लागली.

अशा प्रकारे चार महिन्यात दूध व भाजीपाल्याच्या विक्रीतून तिला भरपूर पैसे मिळाले. गौरीने त्यातून आपण पूर्वी इकडून - तिकडून घेतलेली कर्जे चुकवली. अन् आता तिच्याजवळ थोडेबहुत धनही जमले.

कसलाही मन्वन्वित्य न जपताच आपल्या सुनेने पैसे जमवलेले पाहून गौरी सुशाली. परन्तु अजून तिला श्रावण महिन्याची वाट पहायची होती; कारण तेंव्हाच निर्मला महालक्ष्मी-मन्व जपून सारे घर सोन्याने भरून देणार होती.

श्रावण महिन्यात एके दिवशी अत्यापहाटेच कुरणाकर साधु राम व गंगाधर यांना बरोबर घेऊन गौरीच्या घरी आला. त्याला नमस्कार करून ती त्याच्या रहाण्याची अवस्था करण्याच्या कामाला लागली. तेंव्हा साधु गौरीला म्हणाला, “गौरी, तुझं घर तर भ्राम्यानं प्रकाशित झालेलं दिसतं! तुझ्या सुनेनं मन्व न जपताच महालक्ष्मीच आगमन तुझ्या घरी

माल्यासारखं वाटतंय!” अन् असे बोलता बोलताच त्याने आपल्या चेहऱ्यावरच्या नकली दाढी-मिश्रा काढून टाकल्या.

ते पहाताच गौरी तर चक्रावूनच गेली! ती जोराने किचाळली, “फसले मी!” अन् पुढे ती काही बोलणार तोच कुरणाकरने तिला मध्येच अडवत म्हटले, “मला शिष्या देण्यापूर्वी माझ्याकडे जरा निरखून बघ, अन् जमलं तर मला ओळखायचा प्रयत्न कर.”

त्याच्याकडे निरखून पाहून अडखळतच ‘आपण?’ म्हणत तिने आपली मान चाली घातली.

तेंव्हा शांतिपूर्वक तो म्हणाला म्हणाला, “ओळखलंस ना मला?” अन् तिथे झुड्या

वेढा केला, तर घरातल्या प्रत्येक कोपऱ्यात एकशे आठ सोन्याची नाणीं उपलब्ध होतील, असे त्याचे सामर्थ्य आहे.

हे ऐकल्याबरोबर ‘निर्मलेलाच आपली सुन करून घ्यावी’ असा विचार गौरीच्या मनात आला. इतक्यात घरातला कार्यक्रम संपल्याचे कळल्याने गौरी आत गेली अन् तिने साधूला वाकून नमस्कार केला. नंतर तिने विनंती केली की, साधूने आपल्या घरी थावे.

पण साधु हसत म्हणाला, “आता ते शक्य होणार नाही. माझ्या गुरूची आज्ञा आहे की, मी एका जागी आठ दिवसांहून अधिक राहू नये. आता सहा महिन्यांनी, म्हणजेच येत्या श्रावणात निर्मला महालक्ष्मी शंभ्र जपणार आहे.

अपलेल्या गोपाळकडे वळून तो म्हणाला, "काका आहे मी तुझ्या बडलांचा. त्या काळात गोवोगाव फिरून मी राटकात अभिनय करत असे. माझ्या बावाला, म्हणजेच तुझ्या बडलांना ते अजिबात पसंत नव्हतं; पण मीही आपली आवड सोडायला तयार नव्हतो. म्हणून घर सोडून सीदुसऱ्या गावी निघून गेलो. आपल्या म्हाताऱ्या मासू-सासऱ्यांना छळून छळून तुझ्या आईने घराबाहेर काढले. त्यावेळी त्यांच्याजवळ फुटकी कवडीसुद्धा नव्हती. ते माझ्याकडे आले अतः मी त्यांना मरेपर्यंत आश्रय दिला. मोठ्या सुखात राहिले ते माझ्याजवळ. पण शेवटच्या घटकेपर्यंत पुत्रविरहाच्या तुरात राहिले ते." बोलताना मध्येच थांबून तो गौरीला विचारला, "माझ्या सांगण्यात कुठे काही चूक तर नाही ना?"

गौरीचा चेहरा आता पांढराफटक पडला! तिने लजेने होके खाली घातले. नंतर तो पुन्हा गोपाळाला म्हणाला, "गंगाधर बन् या रामला सारी इकीकत माहीत आहे. तू निर्मलाशी लग्न करायचा निर्णय घेतल्यावर हे दोघं मला येवून

भेटले अन् त्यांनी मलाही साधूची भूमिका पार पाडायची विनंती केली. पुढे काय झालं, हे तुला माहीतच आहे. आता मला काही बोलयचं असेल तर तुझ्या आईशीच." तो गौरीला म्हणाला, "तू आपल्या सासू सासऱ्यांना अतिशय छळले होतंस. पण निर्मलेसारखी सून मिळून तू धन्य झाली आहेस. हे तुझं भाग्यच म्हणायला हवं. तिचे सद्गुण तुला कळावेत म्हणूनच मी हा सहा महिन्यांचा काळ ठरवला होता. बाता तरी स्वतःला सुधरू. सुधारली नाहीस, तर बुद्ध्या कदाचित निर्मला तुझ्याशी एके काळच्या गौरीसारखी वागेल."

गौरीला आता आपल्या कृत्याचा पश्चात्ताप झाला. अश्रू वाळत ती म्हणाली, "मी फिती मोठी चूक केली, हे आता मला शुभगतंय. आपण म्हणालात स्वाग्रमाणेच निर्मलासारखी सून मिळणं भाग्याचं आहे. या सहा महिन्यांतच माझ्या घरात तिनं आमुलास परिवर्तन घडवलाय. निर्मला खरोखरी महालक्ष्मीच आहे."

गौरीचे हृदय-परिवर्तन पाहून सर्वांना आनंद वाटला.

अहंकार

खूप प्राचीन काळची गोष्ट आहे. शेखर नावाचा एक महर्षी विष्णूकडून वरप्राप्तीसाठी प्रारंभ होऊन विष्णूभगवान लक्ष्मीसह प्रकट झाले. शेखरने दोघांनाही साष्टांग नमस्कार केला. विष्णू त्याला म्हणाले, "बोन, कसला वर हवा तुला? तुला जे पाहिजे, ते आता आम्ही द्यालवा तयार झालेत?"

परंतु तपस्येची सुरुवात करताना शेखरने वराजडल काही ठरवले नव्हते. त्यामुळे विष्णू नेव्हा तो श्यायला तयार झाले, नेव्हा काय मागवे हे त्याला एकदम निश्चित करता येईना. त्याने असळ विचार केला, पण काय मागवे हे त्याला कळना.

त्याची गोंधळलेली अवस्था लक्षात घेवून देवी लक्ष्मी म्हणाली, "बत्स, तुझ्या भक्तीने आम्ही प्रसन्न आहोत. तू अहंताच तांबडतोब वर मागितला पाहिजेस, असं काही नाही.

आम्ही एक महिन्याने पुन्हा इथे येवू. या अवधीत नोंद विचार करून ठेव अन् 'तुला काय पाहिजे' ते तेव्हा सांग."

लक्ष्मीच्या या बोलण्याने शेखरने स्वतःला सावरले. दुसऱ्याच क्षणी विष्णूलक्ष्मी अदृश्य झाले.

आपली तपस्या सफल झाल्याचा शेखरला अस्तीम आनंद वाटला. आश्रमात परत येवून त्याने आपल्या शिष्यांना हा शुभ समाचार सांगितला.

गुरूच्या अमोघ तपोशक्तीने शिष्यांना मोठे आश्चर्य वाटले. साक्षात् महाविष्णू प्रकट होऊनही त्यांनी वर मागितला नाही. या त्यागाची ते खूप प्रशंसा करू लागले. ते म्हणू लागले की, 'या चौदा भुवनांत आपल्या गुरूसारखा त्यागी अन् महाभक्त शोधूनही सापडणार नाही. आपण धन्य आहात गुरूजी! या साऱ्या प्रशंसेमुळे शेखरच्या मनात अहंकार

पाण्याचात पंचवीस वर्षांपूर्वी प्रकाशित झालेली गोष्ट.

Fullscreen

127

60 / 63

जाणुत झाला. तो विचार करू लागला की, 'आजपासून आपल्याइतका श्रेष्ठ तपस्वी या पृथ्वीतलावर दुसरा कोणी नाहीच.'

नंतर एकदा आपल्या शिष्यांसह गंगास्तानाला जाऊन परत येत असता रैवत नावाच्या राजर्षीशी त्याची भेट झाली. त्याच्याबरोबर त्याची पत्नी आणि दहा अपत्ये होती. शेखरच्या शिष्यांच्या मनात आले, 'परिवाराच्या बंधनात बंदिस्त असणारा हा कसला राजर्षी !' आपली ही शंका त्यांनी गुरूला विचारली. तेव्हा बुत्तरादाखल शेखर म्हणाला, "मलाही कळत नाहीय, की या रैवतला 'राजर्षी' कसं संबोधलं जातं? तो कसा पांढऱ्या पोशाखातला? सर्वकाही त्यागून जंगलात फिरून कंदमुळं खात रहाणारं

काय भववंताचं दर्शन होईल? हे तर अशक्य आहे." त्याच्या या बोलण्यात एक प्रकारची चीड होती.

शेखर असे बोलला खरा; पण आपल्या बुत्तराने त्याचे स्वतःचेच समाधान झाले नाही. त्याने विचार केला की, आता पुन्हा महाविष्णूचे दर्शन होईल, तेव्हा त्यांनाच विचारून शंका निवारण करून घ्यावी. एक महिन्याचा अवधी संपताच महाविष्णू पुन्हा लक्ष्मीसह प्रकट झाले. शेखरने त्यांना रैवतबद्दल आपली शंका विचारली.

यावर हसून विष्णू भगवान म्हणाले, "शेखर, साड्याबद्दलची भक्ती हीच मुख्य गोष्ट आहे. मन निर्मळ नसेल, तर नुसता संपास ग्रहण करून काय अपयोग? आपला संशय

पूर्णतः फेडून घ्यायचा वसेल, तर एक काम कर, यीशैलगिरीच्या जवळ एक स्वर्ण-अग्रहार आहे; तेथे सुधर्म नाभक एक मावूस आहे. त्याला जाऊन भेट." अन् विष्णू अदृश्य झाले.

शेखर आपल्या शिष्यांसह श्रीशैलकडे निघाला. काही दिवसांच्या प्रवासानंतर ते तेथे पोचले, व तेथील पाताळगंगेत स्नानासाठी गेले. स्नान करत असताना एका मगरीने शेखरचा पाय पकडला.

गुरूर्षींची स्थिती पाहून सारे शिष्य भयाने जोरजोरत ओरडू लागले. परंतु शेखर मात्र न भिता त्या मगरीकडे तीव्र दृष्टीने एकटक पाहू लागला. त्याच्या तपोशक्तीमुळे मगर तडफडून मळून गेली. या घटनेने शेखरच्या अहंभावाचे प्रमाण जास्तच वाढले.

दोन दिवसांनंतर शेखर स्वर्णाग्रहारात पोचला. त्यावेळी सुधर्म घरी नव्हता. त्यावेळी सुधर्मची बायको दरवाजापाशी बसून एक जुनी-पुरानी फाटकी साडी शिवत होती. शेखरला पाहून तिने आपला प्रति येईपर्यंत त्याला बाहेरच्या कट्ट्यावर बसवला सांगितले.

त्या स्त्रीच्या या वागणुकीचे शेखर कार क्रोधित झाला. त्याला असे वाटने की इथे एका महर्षीचा अपमान झालेला आहे. दरवाजाजवळ बसलेल्या सुधर्मच्या पत्नीकडे त्याने तीव्र नजर फेकली. पण ती मगरीप्रमाणे तडफडून गेली नाही, किंवा जमिनीवर पडलीही नाही!

यामुळे शेखरला आपल्या तपोशक्तीबद्दल काहीशी शंका आली. इतक्यात सुधर्म तेथे आला. अतिथीचे स्वागत करून तो त्यांना

घरात घेऊन गेला. ओड्याच वेळात त्याच्या बायकोने स्वयंपाक करून सर्वांना भोजन वाढले.

भोजन करण्यासाठी शेखर आसन जावून बसला. काही कारणाने जेवणाचे पदार्थ थंड होते. त्यामुळे तो नाराज झाला अन् व्यंगभरल्या सुरात म्हणाला, "सुधर्म, पदार्थ गरम नाहीत."

सुधर्मने शेखरच्या शब्दातले व्यंग ओळखले. तो म्हणाला, "स्वामी, मी हातानं हे तालवृत्त चालवतो." अन् तो वे चालवू लागला.

काही मिनिटातच पानांवर वाढलेले सारे पदार्थ गरम झाले! शेखरला याचे मोठे आश्चर्य वाटले.

जेवण झाल्यावर तो जेव्हा शिष्यांसह हात घुवायला विहिरीजवळ गेला, तेव्हा आणखी एका घटनेने त्याच्या मनात खळबळ माजली. विहिरीच्या चक्रावर लटकलेली अर्धी दोरी अन् विहिरीत अर्ध्यावर लोबत असलेली पाण्याने भरलेली वाटली त्याला दिसली!

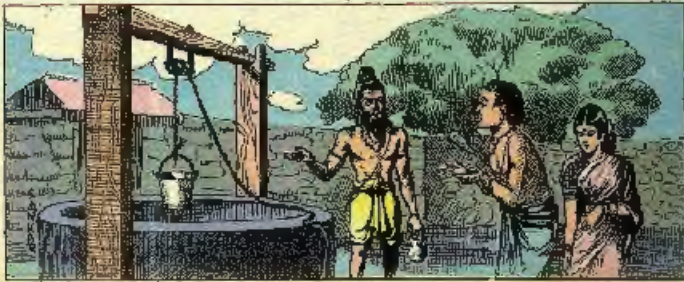
"पाणी काढत होते ना, तेव्हा मध्येच पतीनं मला बोलावले, म्हणून भरलेली वाटली

अर्धवटच लटकली सोडून मी घरात गेले." तेथे आलेल्या सुधर्मच्या बायकोने हसत स्पष्टीकरण केले.

शेखरला नूर अहंकार होता की, आपणापेक्षा मोठा तपस्वी कोणी नाहीच. त्याची तर अशी समजूत होती की कौटुंबिक गतेंत पडलेल्या लोकांचे काही अस्तित्त्व नाही. ते तर अगदी नसल्यातच जमा आहेत. पण वा घटनेने त्याचा गर्व भंग झाला.

हात जोडून तो सुधर्मला म्हणाला - "निर्मळ मनाने कुठेही राहून देवाची पूजा करता येते. अशा पवित्र लोकांना तक्कीच मोस मिळतो. जंभलात राहून, कंदमूळ साबूनच मोस नाही मिळत. मोक्षप्राप्तीसाठी मन निर्मल अन् पवित्र असायला हवं. त्याशिवाय सारी तपस्या व्यर्थ आहे. असल्या तपस्व्यांसाठी मोक्षाचे दरवाजे खुपडले जात नाहीत."

अशा प्रकारे शेखरच्या मनातली अंका बुर झाली अन् त्याचा अहंकारही नष्ट झाला. त्या दिवसापासून तो निर्मळ मनाने देवाचे ध्यान करू लागला व त्याला मोक्षही मिळाला.

बहुरूपा वसुंधरा

ग्रहणशक्ती

"दृढमल्लिक" नावाच्या तापनामा-पत्रा। एखाद्या वेळेस आपले प्रक्षयीष्टावसावाळे, त्या सापाने छोटे आणि मोठे वन्यजन्मे शुनार, वनतो, लहानसे रणासा धुष्यकेचे खाण होते. दुष्काळा वेळाने वनस्पतांमुळे तो आपले शरीर सहजपणे पकवू शकतो.

स्व मोठी जंगली मांजरे

दक्षिण अमेरिकेच्या बंगलास सापण्यारी नामुनारही मांजरे अमेरिकेतील सर्व जंगली मांजरपेक्षा मोठी असतात. त्यांचे पलंग पाचटाक्या २०० फीट असते. बिल्यापेक्षाही यांचे वजन अधिक असते. यांच्या शरीरावर फिवळे व हरील फांतडीवर गोलाकार काळे डाग असतात.

प्रथम भुई लागलेले कीटक

अशी समजूत आहे की जगात प्रथम लघुच पंगड २००,०००,००० वर्षांपूर्वी जन्मले. असेही मानले जाते की, या पंगडच्या पहिल्या पत्तीगामीच भुईपला कुलावकाली. काही पत्तीगामी पंगडांना लागले ३० सें मीटर असते.

